

Türi Vallavolikogu 2018 määruse nr
“Türi valla arengukava ja eelarvestrateegia
aastateks 2018-2022 kinnitamine” lisa 1

TÜRI VALLA ARENGUKAVA 2018 - 2022

Sisukord

SISSEJUHATUS.....	3
1. STRATEEGILISED ARENGUEESMÄRGID 2030.....	4
1.1 VISIOON JA STRATEEGILISED EESMÄRGID 2030	4
2. ASUKOHT, ASUSTUS JA RAHVASTIK.....	4
3. VALDKONDADE HETKEOLUKORD JA ARENGUEESMÄRGID.....	7
3.1 ELUKESKKOND.....	7
3.1.1 Hetkeolukord ja arengu takistused	7
3.1.3 Eesmärgid ja tegevussuunad 2018-2022.....	13
3.1.4 Tegevuskava.....	14
3.2 ETTEVÕTLUSKESKKOND.....	14
3.2.1 Hetkeolukord ja arengu takistused	14
3.2.2 Strateegilised eesmärgid 2030.....	17
3.2.3 Eesmärgid ja tegevussuunad 2018-2022.....	17
3.2.4 Tegevuskava.....	18
3.3 HARIDUS.....	18
3.3.1 Hetkeolukord ja arengu takistused	18
3.3.2 Strateegilised eesmärgid 2030.....	21
3.3.3 Eesmärgid ja tegevussuunad 2018-2022.....	21
3.3.4 Tegevuskava.....	21
3.4 NOORSOOTÕÖ.....	22
3.4.1 Hetkeolukord ja arengu takistused	22
3.4.2 Strateegilised eesmärgid 2030.....	22
3.4.3 Eesmärgid ja tegevussuunad 2018-2022.....	23
3.4.4 Tegevuskava	23
3.5 KULTUUR.....	23
3.5.1 Hetkeolukord ja arengu takistused	23
3.5.2 Strateegilised eesmärgid 2030.....	26
3.5.3 Eesmärgid ja tegevussuunad 2018-2022.....	26
3.5.4 Tegevuskava	26
3.6 SPORT.....	26
3.6.1 Hetkeolukord ja arengu takistused	26
3.6.2 Strateegilised eesmärgid 2030.....	27
3.6.3 Eesmärgid ja tegevussuunad 2018-2022	27
3.6.4 Tegevuskava	27
3.7 SELTSITEGEVUS.....	27
3.7.1 Hetkeolukord ja arengu takistused	27
3.7.2 Strateegilised eesmärgid 2030.....	27
3.7.3 Eesmärgid ja tegevussuunad 2018-2022.....	28
3.7.4 Tegevuskava	28
3.8 SOTSIAALHOOLEKANNE.....	28
3.8.1 Hetkeolukord ja arengu takistused.....	28
3.8.2 Strateegilised eesmärgid 2030.....	29
3.8.3 Eesmärgid ja tegevussuunad 2018-2022.....	29
3.8.4 Tegevuskava.....	29
3.9 TERVISHOID.....	29
3.9.1 Hetkeolukord ja arengu takistused.....	29
3.9.2 Strateegilised eesmärgid 2030.....	30
3.9.3 Eesmärgid ja tegevussuunad 2018-2022	30
3.9.4 Tegevuskava.....	30
3.10 TURVALISUS.....	31
3.10.1 Hetkeolukord ja arengu takistused	31
3.10.2 Strateegilised eesmärgid 2030.....	31
3.10.3 Eesmärgid ja tegevussuunad 2018-2022.....	32
3.10.3 Tegevuskava.....	32

3.11 JUHTIMINE	32
<i>3.11.1 Hetkeolukord ja arengu takistused .....</i>	<i>32</i>
<i>Personal .....</i>	<i>32</i>
<i>Eelarve .....</i>	<i>32</i>
<i>Osalus ettevõtetes ja asutustes.....</i>	<i>33</i>
<i>Koostöö ja osalemine organisatsioonides .....</i>	<i>34</i>
<i>Rahvusvaheline koostöö.....</i>	<i>35</i>
<i>3.11.2 Strateegilised eesmärgid 2030 .....</i>	<i>35</i>
<i>3.11.3 Eesmärgid ja tegevussuunad 2018 - 2022.....</i>	<i>36</i>
<i>3.11.4 Tegevuskava.....</i>	<i>36</i>
<i>Tegevuskava koond.....</i>	<i>36</i>

Sissejuhatus

Kohaliku omavalitsuse korralduse seaduse alusel peab omavalitsusel olema arengukava vähemalt neljaks eelseisvaks aastaks. Lähtudes hetkeolukorra analüüsist, on käesoleva arengukava koostamisel lähtutud statistilistest andmetest ja püstitatud Türi valla arengueesmärgid aastateks 2018 - 2022 ning tegevused nende täitmiseks. Tegevuskavasse on kavandatud investeeringud eeldatava maksumusega alates 20 000 eurost ja märkuste lahtris on orienteeruvad projektide kogumaksumused. Statistilised andmed ja detailsem hetkeolukorra kirjeldus on nähtav Türi valla veebilehel www.tyri.ee arengukava alalehel.

Vabariigi Valitsuse 23. detsembri 2016 määruse nr 152 „Käru valla, Türi valla ja Väätsa valla osas haldusterritoriaalse korralduse ja Vabariigi Valitsuse 3. aprilli 1995. a määruse nr 159 „Eesti territooriumi haldusüksuste nimistu kinnitamine“ muutmine“ alusel moodustus 2017. aasta kohaliku omavalitsuse volikogu valimise tulemuste väljakuulutamise päeval Türi valla, Väätsa valla ja Käru valla ühinemise tulemusel uus haldusüksus ning avalik-õiguslik juriidiline isik Türi vald. Türi Vallavolikogu, Väätsa Vallavolikogu ja Käru Vallavolikogu kinnitasid 24. novembril 2016 ühinemislepingu.

Arengukava on aluseks Türi valla eelarve koostamisel, kohustuste võtmisel ja investeeringuprojektide kavandamisel. Arengukava osaks on eelarvestrateegia ehk selgitustega finantsplaan, millega kavandatakse arengukavas sätestatud eesmärkide saavutamiseks vajalikud tegevuste rahastamine. Valla arengukava peab olema kooskõlas Türi valla üldplaneeringuga ning kõik valdkondlikud arengukavad peavad olema kooskõlas valla arengukavaga.

Vallavalitsus korraldab avalike arutelude kaudu kõigi huvitatud isikute kaasamise arengukava koostamisse. Teade arengukava eelnõu avalikustamise kohta avaldatakse Türi valla veebilehel ja ajalehes Türi Rahvaleht. Arengukava peab vähemalt kaks nädalat enne kinnitamist olema avalikustatud. Vallavolikogu kinnitab arengukava või selle muudatuste vastuvõtmise määrusega hiljemalt eelarveaastale eelneva aasta 15. oktoobriks. Arengukava ning volikogu ja volikogu alaliste komisjonide istungite protokollid arengukava menetlemise kohta avaldatakse Türi valla veebilehel.

Kehtivad valdkondlikud arengukavad

Türi valla ühisveevärgi ja -kanalisatsiooni arendamise kava 2014-2026;
 Käru valla ühisveevärgi ja kanalisatsiooni arendamise kava aastateks 2014-2026;
 Väätsa valla ühisveevärgi ja kanalisatsiooni arendamise kava aastateks 2014-2030;
 Väätsa valla soojusmajanduse arengukava 2017 – 2030;
 Väätsa valla jäätmekava 2015- 2020;
 Türi valla jäätmekava 2015 – 2020;
 Käru valla jäätmekava 2015-2020;
 Türi valla Türi linna soojusmajanduse arengukava aastateks 2015-2025;
 Türi Tervisekeskuse arengukava 2016-2030;
 Käru valla terviseprofiil 2013;

Väätsa valla terviseprofiil ja tegevuskava 2015-2019.

1. STRATEEGILISED ARENGUEESMÄRGID 2030

1.1 Visioon ja strateegilised eesmärgid 2030

Visioon: Turvaline, mugav ja looduslähedane elukeskkond kogu eluks. Vald on kaasaegse infrastruktuuri, Eesti keskmisest kõrgema avalike teenuste taseme ning haldusvõimekusega omavalitsus.

Põhimõtted ja väärtused

- valla erinevate piirkondade tasakaalustatud areng;
- Türi, Käru ja Väätsa valdade kogukondade, traditsioonide, organisatsioonide ja asutuste lõimimine üheks tervikuks;
- partnerlus, koostöö ja avalikkuse kaasamine;
- omaalgatuse ja arengule kaasaaitavate projektide käivitamise ja teostamise toetamine;
- valla eelarve tugineb arengukavale ja eelarvestrateegiale;
- seaduste järgimine ja tegevuse läbipaistvus.

2. ASUKOHT, ASUSTUS JA RAHVASTIK

Asukoht

Türi vald asub Järva maakonna edelaosas. Vald on moodustunud 2005. aastal nelja omavalitsuse (Türi linn, Oisu vald, Kabala vald ja Türi vald) ning 2017. aastal kolme omavalitsuse (Türi vald, Käru vald ja Väätsa vald) ühinemisel. Türi valda ümbritsevad Kehtna vald ja Rapla vald (Rapla maakond), Põhja - Pärnumaa vald (Pärnu maakond), Põhja - Sakala vald, (Viljandi maakond), Järva vald ja Paide linn (Järva maakond).

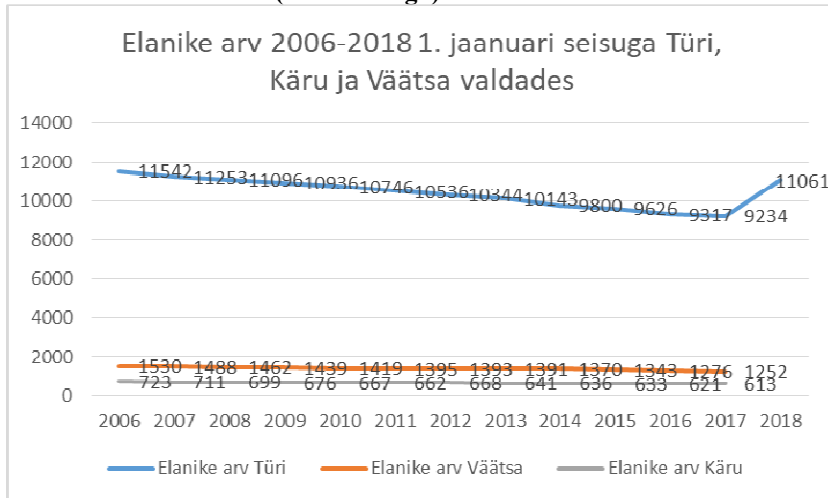
Valda läbivad mitu suurt riigimaanteed (Pärnu-Rakvere-Sõmeru, Tallinn-Rapla-Türi, Tallinn-Imavere-Viljandi jt) ja Tallinn-Lelle-Viljandi raudtee. Vallas on viis raudteejaama – Türil, Taikses, Käreveres, Ollepal ja Kärus. Türi valda läbib rahvusvahelise tähistusega Euro-Velo jalgrattatee nr 2 (Pärnu–Tallinna sadam), *Greenway* turismitee Tallinnast läbi Rapla, Türi ja Viljandi kuni Läti piirini ja Türi-Tamsalu matkatee vanal raudteetammil.

Ühinenud omavalitsusüksuste pindala on kokku 1009,04 ruutkilomeetrit (endise Türi valla osa 598,82, Käru valla osa 214,9 ja Väätsa valla osa 195,32 ruutkilomeetrit).

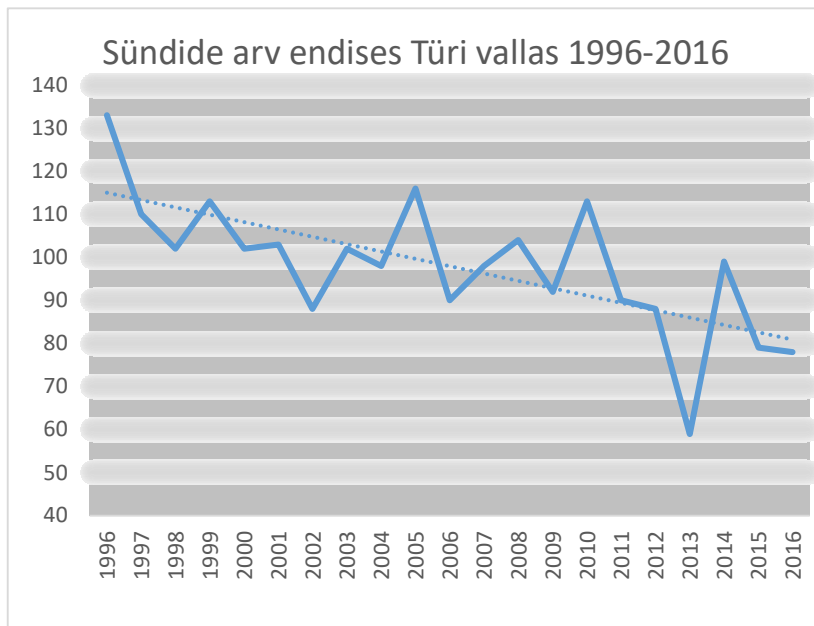
Pärast Käru valla, Türi valla ja Väätsa valla ühinemist on Türi vallas 1 linn, 4 alevikku ja 53 küla, kus elas 1. jaanuari 2018 seisuga elas 11 061 elanikku. Võrreldes 2017. aasta 1. jaanuari seisuga vähenes elanike arv kolmes ühinenud omavalitsuses kokku 314 inimese võrra.

Elanike arv 2006-2018 (01.01.seisuga)

*2018 andmed on kokku kolme ühinenud omavalitsuse näitajad

Sündide arv 2000-2017 endises Türi vallas

Endises Käru vallas sündis 2016. aastal 7-, Türi vallas 78 - ja Väätsa vallas 18 last. 2017. aastal sündis ühinenud Türi vallas 99 last.

3. VALDKONDADE HETKEOLUKORD JA ARENGUEESMÄRGID

3.1 ELUKESKKOND

3.1.1 Hetkeolukord ja arengu takistused

Maakasutus

Türi vallas paiknevad mitmel pool väärtuslikud põllumaad. Suurem osa valla põllumaid on äriühingute ja talupidajate aktiivses kasutuses. Arvesse võttes piirkonna põllumaade kõrget boniteeti ning sellest tulenevaid eeldusi põllumajandustootmise säilimiseks, tuleb põllumaid kasutada võimalikult sihtotstarbe kohaselt. Põllumajandus jääb Türi vallas ka tulevikus oluliseks ettevõtlusharuks, eeskätt traditsioonide ja heade eelduste tõttu.

Suure osa valla territooriumist hõlmavad metsad. Lisaks keskkonnakaitsele on metsadel oluline roll turismi, puhkemajanduse arendamisel ning metsa- ja puiduettevõtluse tooraine seisukohast. Metsa kui ressursi olemasolu ning metsamajanduse ja puiduettevõtluse traditsioonide ja hea potentsiaali tõttu tuleks puidutööstust tugevdada ja laiendada, leida võimalusi kõrgemat lisandväärtust andvate toodete tegemiseks (sh mööbel, puitmajad jm).

Türi vald tegeleb Türi valla parkide ja puhkealade ning sotsiaalobjektide alla jäävate maade munitsipaliseerimisega. Türi valla üldplaneeringus on kavandatud perspektiivsed üldmaa ja ühiskondlike hoonete maa sihtotstarbega hoonestamata maa-alad, mida on vaja üldplaneeringu alusel munitsipaalomandisse taotleda. Jätkatakse Türi linna tänavate munitsipaalomandisse taotlemisega.

Planeeringud

Ühinenud kohalikel omavalitsustel olid kehtestatud üld- ja eriplaneeringud.

Enne ühinemist eksisteerinud Türi valla volikogu kehtestas 25. juuni 2009 otsusega nr 55 „Türi valla üldplaneeringu kehtestamine“ Türi valla üldplaneeringu. Endine Türi vald on üldplaneeringuga seadnud eesmärgiks säilitada kvaliteetne elukeskkond ja miljööväärtus, arendada ettevõtlust keskkonnasäästlikult ning arvestada piirkonna looduslike tingimusi.

2015. aastal algatati uue tervisekeskuse detailplaneering Türi linnas Viljandi tänav 26 ja Viljandi tänav 28 kruntidele.

Käru valla üldplaneering on kehtestatud Käru Vallavolikogu 27. novembri 2008 määrusega nr 8 „Käru valla üldplaneeringu kehtestamine“.

Väätsa valla üldplaneering on kehtestatud 25. märtsi 2010 määrusega nr 3 „Väätsa valla üldplaneering aastani 2018“. 2015. aasta juunis kinnitati AS Väätsa Agro algatatud Põlma detailplaneering, mis näeb ette Väätsa alevikku 17 elamukrundi rajamise koos sinna juurde kuuluvate kommunikatsioonidega.

Elamumajandus

Üldeesmärgiks on erinevate võimaluste olemasolu oma kodu loomiseks noortele peredele. Sotsiaalelamufond peaks olema kaasaegne ning piisav nendele isikutele eluaseme teenuse tagamiseks, kes oma sotsiaalmajanduslikust või tervislikust olukorrast tulenevalt ei ole võimelised ise endale eluruumi soetama või üürima. Vald toetab korteriühistute moodustamist ning ühistutele teabepäevade korraldamist.

Enne haldusreformi eksisteerinud Türi vald korrastas tema valduses olevat elamufondi, võõrandades valla omandis, kuid avalike ülesannete täitmiseks mittevajalikke kinnistuid ja korteriomandeid. Samuti on iga-aastaselt korrastatud sotsiaalelamufondi. Osa

sotsiaalelamufondist on väga halvas seisukorras ning need vajavad lammutamist ning asendamist uute pindadega.

Endise Väätsa valla piirkonna suurimaks probleemiks on energiakulukad korterelamud ja elamiskohtade puudus. Endine Väätsa vald toetas kortermajade renoveerimist energiakokkuhoiu eesmärgil. Kuna Väätsa aleviku kortermajades puudub soe tsentraalne tarbevesi, on analüüside tulemusena mõttekas vastavad süsteemid hoonetesse uuesti rajada koos päikeseküttesüsteemiga, sest suvel Väätsa katlamaja ei tööta. Kärü vallas ei ole vallale kuuluvaid elamuid ega tsentraalsed kütet.

Jäätmekäitlus

Vastavalt jäätmeseaduse nõuetele on ühinenud kohalike omavalitsusüksuste territooriumidel korraldatud olmejäätmevedu.

Endise Türi valla territooriumil tagab korraldatud olmejäätmeveo teenuse 1. septembrist 2015 kuni 2018. aasta alguseni riigihankemenetluses ühispakkujana osalenud OÜ Ekovir ja AS Uikala Prügila. Jäätmed antakse üle käitlemiseks lähimasse keskkonnanõuete tingimustele vastavasse Väätsa prügilasse, mida haldab AS Väätsa Prügila. AS Väätsa Prügila osanik on ka Türi vald. Pakendi-, paberi- ja teiste spetsiifiliste jäätmetega tegelevad tootjavastutusorganisatsioonid ja vastavat spetsiifilist jäätmeluba omavad ettevõtted. Türi linnas tegutseb jäätmejaam ning ohtlike ja taaskasutatavate jäätmete kogumispunktid Oisus ja Kabalas. Türi vald on MTÜ Kesk-Eesti Jäätmehoolduskeskuse liige, mille ülesandeks on jäätmemajandusega seonduva tegevuse koordineerimine ja korraldamine.

Kärü piirkonna korraldatud jäätmeveo teostajaks on AS Ragn-Sells. Kärus on toimiv keskkonnajaam jäätmete vastuvõtmiseks. Väätsa piirkonnas on korraldatud jäätmeveo teostajaks AS Eesti Keskkonnateenused. Uus korraldatud jäätmeveo hange kogu uuele territooriumile korraldatakse 2019. aasta I kvartalis kui lõppevad kõigi ühinenud omavalitsuste korraldatud jäätmeveo lepingud. Endise Väätsa valla õigusjärglasena on Türi vald osanik Paide jäätmejaamas.

Haljastus ja heakord

Türi vald on roheline vald, mille keskuseks on aedlinn Türi. Linna ja valla rohealade peamine eesmärk on võimaldada elanikel olla kontaktis loodusega nii lähi- kui kaugemate rekreatsioonialade kaudu. Valla üldkasutatavad haljasalad on hoolduse intensiivsuse, iseärasuse ning paiknemise järgi jaotatud hooldusklassidesse. Riigihankel esitatud haljasaladest väljapoole jäävatel piirkondadel on haljasalade hooldajaks üldjuhul Türi vallale kuuluv asutus - Türi valla hallatav asutus Türi Haldus.

Välisvalgustus

Tänavalgustus on välja ehitatud enamikes valla tiheasustusega asulates. Enamik valla tänavavalgustusüsteemist asub Elektrilevi OÜ-le kuuluvatel mastidel ning selle ekspluateerimine ja rekonstrueerimine sõltub suuresti mastide omaniku tööde kavast, mis ei ole piisavalt pikalt ette planeeritud. Olemasolev tänavavalgustus on osaliselt amortiseerunud ning kulukas, kohati on kasutusel veel 200-vatiseid lambid. Oluline on tänavavalgustuse rekonstrueerimine energiasäästu eesmärgil. Uued ja rekonstrueeritud tänavavalgustusüsteemid (eelkõige Türi linnas Viljandi ja Paide tänav) on rajatud iseseisvatena, mis saavad toite maa-aluste kaablitega.

Tänavavalgustuse arendamisel ja rekonstrueerimisel on oluline ehitada uued tiheasustusega alade tänavavalgustuse süsteemid iseseisvate süsteemidena, mis saavad toite maa-aluste kaablite kaudu. Oluliselt on vaja täiendada valgustust liiklusohhtlikes kohtades (ristmikud, ülekäigurajad, suuremad bussipeatused maapiirkondades).

Veevarustus ja kanalisatsioon

Vee- ja kanalisatsiooniteenuseid endiste Türi valla ja Käru valla territooriumitel pakub avaliku konkursi tulemuste alusel vee- ettevõtjaks määratud OÜ TÜRİ VESI. Türi linnas juhitakse heitvett puhastusseadmetes keskmiselt 216 000 m³ aastas. Suur osa tihealade vee- ja kanalisatsioonisüsteemidest on korrastatud ning veevarustuse ja reoveekäitlus toimub vastavalt keskkonnanõuetele.

Vee- ja kanalisatsioonisüsteemide rekonstrueerimisel järgitakse vastavust Türi valla ühisveevärgi ja ühiskanalisatsiooni arengukavaga ning 2015. aasta lõpuks olid rekonstrueerimistööd enamuses lõpetatud. Türi linnas ja teistes valla suuremates keskustes asuvate vee- ja kanalisatsioonitrasside rekonstrueerimise ja laiendamise tulemusel on soovijatel võimalus liituda vee- ja kanalisatsioonisüsteemiga.

Väätsa aleviku piirkonnas on vee- ja kanalisatsiooniteenuste pakkujaks OÜ Türi Linnavara, kuid tulevikuperspektiividest lähtuvalt analüüsitakse võimalust viia teenuse pakkumine ühtsetele alustele. Vajalik on Reopalu külas vee- ja kanalisatsioonitrasside rekonstrueerimine koos reoveepuhastiga.

Endise Käru valla territooriumil on ühisveevärg ja -kanalisatsioon ainult Käru alevikus. Trasside ja reoveepuhasti rekonstrueerimis- ja laiendustööd tehti 2016. aastal ning 2017. aastal rekonstrueeriti puurkaevud-pumplad.

Tuletõrjervee kättesaadavuse tagamiseks valla erinevates piirkondades jätkatakse uute tuletõrjerveevõtukohtade ehitamist ja olemasolevate rekonstrueerimist.

Soojavarustus

Suurim kaugküttepiirkond vallas on Türi linn, kus pakub teenust SW ENERGIA OÜ. Türi linnas asuvates kaugküttekatlamaajades kasutatakse põhiküttena hakkepuitu ning vedelkütust vastavalt vajadusele tippkoormuse ajal ja eriolukordades. Kaugküttesüsteemid toimivad veel Türi-Alliku külas (N.R.Energy OÜ – põlevkiviõli), Oisu alevikus (N.R.Energy OÜ – põlevkiviõli) ja Särevere alevikus (Järvamaa Kutsehariduskeskuse katlamajas – OÜ Turbatööstus valdavalt turbaküte). Türi-Alliku kaugküttepiirkonnas oli 2016-2017 aastal N.R.Energy OÜ-l plaanis rekonstrueerida katlamaja hakkepuidule. Oisu kaugküttepiirkonnas on lisaallikaks soojatootmisel OÜ Oisu Biogaas välja ehitatud trassi kaudu biogaasi baasil sooja tootmine.

Türi Vallavolikogu võttis 26. jaanuaril 2017 vastu otsuse nr 2 „Türi vallale kuuluva äriühingu OÜ Türi Linnavara ja Väätsa vallale kuuluva äriühingu OÜ Väätsa Soojus ühendamise“ viisil, et OÜ Väätsa Soojus (ühendatav ühing) ühineb OÜ-ga Türi Linnavara (ühendav ühing).

Väätsa aleviku kaugküttepiirkonnas kasutatakse põhiküttena hakkepuitu ning teenust pakkuvaks operaatoriks on alates aastast 2017 OÜ Türi Linnavara. Väätsa aleviku soojatrassid on osaliselt rekonstrueeritud. Rekonstrueerimist vajab vallale kuuluvatesse hoonetesse minev amortiseerunud trassi osa, kus viimasel aastal on esinenud mitmeid avariisid roostetanud torude tõttu.

Teed ja tänavad

Teede ja tänavate hooldajad, sh lume- ja libedusetõrje tegijad leitakse riigihankemenetluses. Suuremateks probleemideks on vallateede suur kulumus ning kruusateede tolmmamine kuival ajal; linnatänavate osas tee nõrk aluspõhi ning katte suur kulumine, samuti tee all olevate tehnovõrkude (torud, kaablid) amortiseerumine. Türi linnas osas on koostatud projekt Ferdinand Johann Wiedemanni, Ravila ja Kohtu tänavate rekonstrueerimiseks ning tööde käigus on rekonstrueeritud Ferdinand Johann Wiedemanni tänav. Sildadest on 2015. aastal rekonstrueeritud Koidula sild.

Riigiteede osas on võimaluseks liiklustiheduse kasvamisel Türi linna ümbersõitude välja ehitamine. Vajalik on rekonstrueerida suure koormusega Türi linna tänavad (Tolli, Ravila,

Kohtu, Kaare jne). Renoveeritud on Türi - Arkma tee ning Pärnu - Rakvere - Sõmeru maantee Türi ja Paide vaheline teelõik. Rajatud on kergliiklusteed Türi - Arkma suunal Türi kuni Mäekülani ning Oisu ja Väljaotsa vahelisel lõigul. Pärnu - Rakvere - Sõmeru maanteel on kergliiklustee rajatud Parasist Särevereni ning Türi linnast Paideni. Viimasel lõigul on kergliiklustee valgustatud. 2014 valmis Lokuta kergliiklustee Tallinn - Rapla - Türi maantee äärde. Uute kergliiklusteede rajamisel lähtutakse liiklusohutusest ja sotsiaalmajanduslikust põhjendatusest, viimastest lähtuvalt on vajalik rajada kergliiklusteid maapiirkondadesse (Kahala-Võhma, Kabala - Kurla, Parasi - Laupa, Mäeküla - Väljaotsa, Oisu - Kabala jms), Väätsa alevikus Pikale tänavale ja Türi linna piirnevate alade ühendamiseks linnaga (Särevere - Türi) ning muuta Särevere Jõe tänav jalakäijatele ohutumaks. Ohutuse mõttes on vajalik valgustada Väätsa - Reopalu kergliiklustee. Kergliiklusteed (sh kõnniteed) tuleb kohandada puuetega inimestele. Tolmutõrjet teostatakse valla avalikult kasutatavatel teedel vastavalt nõudlusele ja rahalistele võimalustele ning riigiteedel vastavalt Maanteeameti ja hooldaja vahelisele lepingule. Teede ja tänavate süsteemsema hoolduse ja korrastamise tagamiseks on vaja jätkata eraomandis olevate, kuid avalikuks kasutamiseks vajalike teede omanikega läbirääkimisi teede avalikuks kasutamiseks ning võimalusel teostada erateede kinnistutest välja mõõtmist ja munitsipaalomandisse ostmist. Väätsa piirkonna teehoiukava alusel on planeeritud mitmete tolmutõket vajavate lõikude pindamine.

2016. aastal rajati Türi raudteepeatuse parkla 39 sõiduautole ja 20 jalgrattale. Vajalik on Türi linna liikluskorralduskava koostamine ja kogu vallas suunaviitade ja tänavasilte korrastamine.

Kärus on vajalik rekonstrueerida raudteejaama juures olev parkla koos Rahvamaja tänavaga, tekitamaks sinna peatumisvõimalus liinibussidele.

Türi vald teeb koostööd Edelaraudtee AS-iga raudtee kasutamise seotud küsimustes. Edelaraudtee Infrastruktuuri AS on rekonstrueerinud Türi - Viljandi raudteelõigu, mille käigus kaasajastati nimetatud raudteelõigu rööbasteed, raudteesillad, ülesõidud, samuti Türi jaama, Kärevere, Ollepa ja Kärü peatuspunktide ooteplatvormid. Renoveerimistöode tulemusel kujunes raudteeveeremi sõidukiiruseks renoveeritud raudteelõigul 120 km/h.

Telefoniside, internet

Telefonisideteenust pakub Türi vallas peamiselt Telia Eesti AS. Võimalik on tarbida kõigi Eesti mobiilsidevõrkude teenuseid. Telefoniside ja interneti püsiühenduse tehniline kättesaadavus on tagatud. Türi linnas ja Särevere alevikus on olemas televisiooni kaabelvõrk, mida haldab AS Starman.

Väljaspool Türi linna on Telia Eesti ASi interneti püsiühendused võimalikud Särevere, Oisu, Kärü ja Väätsa alevikes ning Türi-Alliku ja Poaka külade elamute piirkonnas, aga ka Kabala, Kolu, Laupa, Metsaküla, Reopalu, Rõal Lõõla, Lungu, Jõeküla, Kädva, Sonni, Lauri ja Kändliku külades.

Tehniliselt on raskem ühendusi luua üksikutes metsastes ja künkliku reljeefiga piirkondades. Suuremad probleemid Interneti püsiühendusega on Kõltsi, Raademetsa, Pala ja Rassi külades.

Eesti Lairiba Arenduse Sihtasutuse projekti Estwin käigus on välja ehitatud fiiberoptiline kaablite võrk Ollepa, Villevere ja Laupa külades ning Türi linna vahetus ümbruses. Avatud Internetipunktid on valla kõigis raamatukogudes.

Kärus on ELASA fiiberoptilise võrguga ühendatud Kärü Põhikool, Kärü Pritsimaja ja Kärü Raamatukogu.

Väätsa piirkonda läbib ELASA interneti kaabel, millega liitmiseks on iga Väätsa küla juurde loodud ühendamisvalmidus. Avalikest hoonetest on ELASA ühendusega tervisekompleks, eakate kodu, põhikool, lasteaed ja rahvamaja. Telia Eesti ASiga sõlmitud kokkuleppe järgi rajatakse Rõa küla vana joogiveetorustiku põhjal valguskaabli ühendus kõigi Rõa küla elamutega. Oluliselt kehvemas seisus on Väätsa aleviku Ülejõe internetiühendus, mis kohati on olematu.

Kalmistud

Türi vallas toimub matmine kahele Türi linnas asuvale kalmistule: Saunametsa ja Kõrgessaare kalmistutele ning Kärü alevikus Kärü kalmistule. Kärü vanale (baptistide) kalmistule matmist ei toimu.

Eesmärk on efektiivselt hallata ja arendada kalmistuid, kalmistute teenindustaseme tõstmine ning esteetilise ilme parandamine. Prioriteetne on kalmistute internetipõhiste andmehaldussüsteemi arendamine, mis on ühendatud teiste riigi infosüsteemidega (kodanikuportaal, rahvastikuregister). Andmebaas on vajalik, et sõlmida kasutuslepingud platsi kasutajatega.

Türi kirikuaias asuva kalmistu eest hoolitseb kiriku kogudus. Türi linna Viljandi tänava ja Arkma külas asuvad vennaskalmistud (II maailmasõjas hukkunute ühishaud) on kujundatud haljasaladeks, säilitatud on hauatähised ja monumendid.

Ühistransport

Türi valla asendist tulenevalt on valla keskuse (Türi linn) transpordivõimalused head. Bussi- ja rongiühendus teiste põhiliste keskustega on vajadusi rahuldav. Hea on ühendus Järva maakonna keskuse Paidega, kust on täiendavad võimalused liinibussidega liikumiseks teistesse keskustesse. Endise Türi valla territooriumil toimib vallasisene sotsiaalbussiliin, mis kulgeb kindlal marsruudil (Türi - Türi-Alliku - Lokuta - Telliskivi - Särevere - Kõrgessaare - Saunametsa - Türi) ja kindlatel aegadel. Transporditeenuse kasutamine on õigustatud isikutele (puudega, vanadus- ja töövõimetuspensionär ning eelkooliealine laps koos saatjaga) tasuta. Türi linna läbib Tallinn-Lelle-Viljandi raudtee, reisirongid saavad ja väljuvad Tallinna suunal kaheksa korda, Viljandi suunas neli korda ööpäevas. Türi raudteejaama baasil on kujunenud ühtne reisikeskus, mis teenindab nii rongi- kui ka bussireisijaid.

Koostöös MTÜ-ga Järvamaa Ühistranspordikeskus on töötatud välja Türi valla ja Väätsa piirkonnas toimiv ühistranspordisüsteem, arvestades erinevate sihtgruppide vajadusi. Ühe liiniosa lõpppunktiks on Kärü alevik. Kui avalikud liinid ei rahulda õpilaste sõiduvajadusi, kasutatakse õpilaste veoks valla tellitud eriliine.

Endise Kärü valla territooriumi osa on seotud Rapla maakonna ühistranspordikorraldusega. Vajalik on parandada Kärü, Väätsa ja Türi vahelist bussiühendust, et tagada võimalus hommikuti Kärüst ja Väätsalt Türi kooli või tööle ja tagasi sõita.

Ühistranspordi teenuste kvaliteedi tõstmiseks ning maapiirkondade mulje parandamiseks vajavad bussipaviljonid remonti ja uuendamist.

Loodusressursside kasutamine

Riikliku tähtsusega maavarade maardlaid Türi valla territooriumil ei ole. Aktiivselt kasutatavaks loodusressursiks on põhjavesi. Põhjavett kasutatakse majandus- ja joogiveena. Viimaste aastate majanduslik lähenemine ning tarbimise optimeerimine on vähendanud põhjavee tarbimist ning mõistliku kasutamise puhul ei ole ette näha selle vähenemist. Põhjavett võetakse individuaaltarbijate puhul 10...20 m sügavustest puurkaevudest. Selle sügavusega kaevude vee omadused on muutlikud ning sõltuvad suuresti kaevu asukohast, sanitaartsooni olemasolust. Vee kvaliteeti on vähe uuritud. Reeglina on see tarbijaid rahuldav.

Aktiivselt kasutatavad karjäärid on Liivamäe liivakarjäär, Änari maa-ainese (kruusa) karjäär, Kihli maa-ainese (kruusa ja liiva) karjäär, Kõltsi maa-ainese (kruusa) karjäär, Vissuvere ja Saunamäe (kruusa ja liiva) karjäärid. Türi voorestikus on eeldatavasti kruusavarusid, kuid need on looduskaitse all ja nende kaevandamist ei ole ette näha. Turvast on mitmetes Türi valla rabades. Turba kaevandamine toimub Lokuta, Retla, Kallissaare ja Väljaotsa turbarabas ja Epu-Kotku turbatootmisala. Täiendavate turbarabade kasutuselevõttu ei ole ette näha.

Endise Käru valla territooriumi osas asub Sonni kruusakarjäär. Endise Väätsa valla territooriumi osas asuvad Vissuvere kruusakarjäär, Väätsa savikarjäär ja Epu-Kotku turba kaevandusala. Aktiivselt kasutatakse põllumajandusmaid. Majanduslikult kasutatav mets on riigi ja eraomanduses. Metsa kasutatakse metsamajanduskavade alusel. Türi lähiümbruse mets on kasutusel eelkõige roheline vööndi metsana, seda kasutatakse puhkemajanduslikult ning lageraiet ei tehta. Türi valla üldplaneeringuga on kavandatud Türi linna territooriumil asuva metsa kaitsemetsaks määramine.

Valla majandustegevusega seotud asutused ja ettevõtted

Türi Kommunaalasutus

Türi valla hallatava asutuse Türi Kommunaalasutuse põhitegevus oli SA Keskkonna-investeeringute Keskuse vahendusel Euroopa Liidu Ühtekuuluvusfondi toetuse abil 2009. aastal alustatud Türi valla ühisveevärgisüsteemide rekonstrueerimise korraldamine. Projekti lõppmaksumus oli 8 002 083,13 eurot.

Türi Kommunaalasutuse teine põhiline tegevusala on Türi valla ühisveevärgi ja -kanalisatsiooni (ÜVK) varade haldamine ja rentimine valla vee-ettevõtjale OÜ TÜRİ VESI. Renditulu akumulēeritakse valla eelarvesse ja kasutatakse koos tulevaste rendisummadega SA-le KIK investeerimislaenu tagasimakseks.

Türi Haldus

Türi valla hallatava asutuse Türi Halduse tegevus jaguneb erinevateks tegevusaladeks. Suuremamahulised tööd tellitakse reeglina hangetega erinevatelt töövõtjatelt. Väiksemamahulised tööd teostab asutus ise. Vallale kuuluvate sotsiaal- ja munitsipaalalamute haldamine ja heakorratööde korraldamine ning haldamine võeti üle vallale kuulunud OÜ-lt Türi Elamu ja Türi Vallavalitsuselt. Lahendamist vajab Türi Halduse tehnilise baasi laiendamine.

OÜ Türi Linnavara

OÜ Türi Linnavara on osaühing, mis alustas tegevust Türi valla ainuomandis oleva ettevõttega. 2017. aastal ühendati Väätsa vallale kuuluv OÜ Väätsa Soojus OÜ-ga Türi Linnavara. Osaühingute ühinemisest kuni 2017. aastal Käru valla, Türi valla ja Väätsa valla ühinemiseni oli osaühingul 2 osanikku - Türi vald ja Väätsa vald. Alates kohalike omavalitsusüksuste ühinemisest on OÜ Türi Linnavara ainuosanik Türi vald. OÜ Türi Linnavara (omandis on mõlemad Türi linnas ja Väätsa alevikus asuvad katlamajad ning kaugküttevõrgud. Väätsa alevikus osutab OÜ Türi Linnavara ka ühisveevärgi- ja -kanalisatsiooniteenust.

Käru Varahaldus OÜ

Enne Käru valla, Türi valla ja Väätsa valla ühinemist Käru vallale kui ainuosanikule kuuluv osaühing tegeles Käru valla territooriumil vallale kuuluva vara haldamise, õpilastranspordi korraldamise ning kanalisatsiooni ning veetrasside rajamisega. Alates kohalike omavalitsusüksuste ühinemisest on Käru Varahalduse OÜ osanik Türi vald. Kavas on anda endise Käru valla territooriumil asuvad ühisveevärgi- ja -kanalisatsiooniteenuseks vajalik vara rendile OÜ-le TÜRİ VESI.

Arengu takistused

1. Valla avalike teede suur remondivajadus sh kruusateede suur osakaal.
2. Vallal puudub reservmaa ettevõtluse arendamiseks.
3. Vallale kuuluvad hooned on amortiseerunud ja energiakulukad.
4. Energiakulukad tänavavalgustussüsteemid ja soojusvõrgud vajavad kaasajastamist.

3.1.2 Strateegilised eesmärgid kuni aastani 2030

1. Järjepidevalt parendatud tehniline infrastruktuur tagab elanikkonnale kvaliteetse elukeskkonna. Valla haljastamine ja avaliku ruumi kujundamine toimub haljastuse kava ja arhitektuuritingimuste aluse.
2. Tiheasustusalade teede- ja tänavavalgustus on rekonstrueeritud ning Türi linna rajatud sadeveekanalisatsioon.
3. Väljaehitatud reoveekogumisalad.
4. Korraldatud ühistransport avalikul liiniveol maapiirkondades on paindlik ning rakendatakse innovaatilisi võimalusi transpordisüsteemi kaasajastamiseks.
5. Järjepidev kaugkütte kohandamine energiasäästlikumaks.
6. Rajatud tuletõrjeesüsteemid tiheasustusaladel.
7. Koostöö korteriühistutega energiat säästvate projektide elluviimisel.
8. Korraldatud jäätmemajandus ja väljaarendatud jäätmete liigiti kogumissüsteem.
9. Energiat säästvate lahenduste ja taastuva energia kasutamine vallale kuuluvates hoonetes.

3.1.3 Eesmärgid ja tegevussuunad 2018-2022

1. Järjepidevalt parendatud infrastruktuuri(vesi, kanalisatsioon, teed, tänavad, sadeveed kergliiklusteed, kõnniteed, parklad, tänavavalgustus, internetiühendus jms).
2. Valla omandis on avalike teenuste pakkumiseks ja ettevõtluse arendamiseks vajalik Munitsipaalmaa.
3. Avaliku ruumi kujundamine ja hooldus toimub kava alusel.
4. Teede korrastamine toimub teehoiukava alusel.
5. Kaugküttepiirkondades rekonstrueeritakse kaugküttetrasse.
6. Koostöös erasektoriga on ehitatud leinamaja;
7. Valla piirides on korraldatud ühistransport, Väätsa - Türi ja Kärü - Türi ühistranspordiühenduse tihendamise.
8. Valla omandis olevad hooned on energiasäästlikud, kasutatakse kaasaegseid küttelehendusi ja eelistatakse taastuvaid energiaallikaid.
9. Vallale mittevajalike hoonete müük ja lammutamine.
10. Türi vallale maa soetamine riigivara seaduse alusel uute kortermajade ehitamiseks.
11. Interneti kasutusvõimaluste parandamine – lairibavõrgu väljaarendamine kogu valla territooriumil.

3.1.4 Tegevuskava

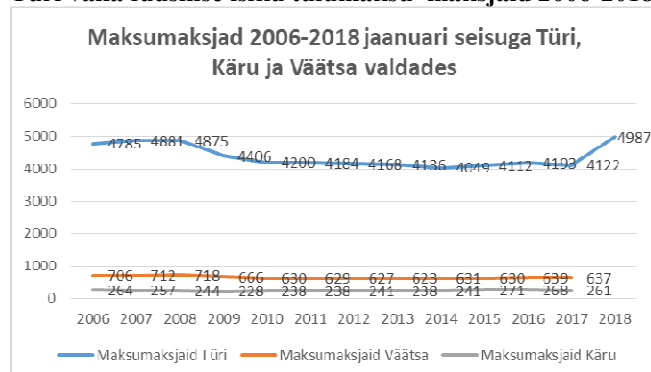
3.1 ELUKESKKOND							Märkused
Valdkond(V) Eesmärk (E) Tegevuse (T)nr	Tegevus/investeering	Maksumus/aasta					
		2018	2019	2020	2021	2022	
V3.1 E1 T1.	Tänavavalgustuse rekonstrueerimine Türi linnas		30 000				
V3.1 E1 T2.	Tänavavalgustuse rekonstrueerimine Väätsa alevikus		20 000				
V3.1 E1 T3.	Kõrgessaare ja Saunametsa kalmistute infrastruktuuri korrastamine (teed, parklad, jäätmemajandus, vesi jms).		X				
V3.1 E1 T4.	Vallateede ning Türi linna Tolli, Tehnika, Vabriku pst, Ravila ja Kohtu tänavate rekonstrueerimine	634 000	300 000			150 000	Tolli tn osal rek-ne
V3.1 E2 T5.	Türi linna tänavate aluse maa munitsipaliseerimine.	40 000	X				
V3.1 E3 T6.	Oisu ja Laupa parkide rekonstrueerimisprojektide tegemine.	X	X				
V3.1 E1 T7.	Lairiba (valgusoptilise kaabli) võrgu arendamine vallas.	X	X	X	X	X	
V3.1 E1 T8.	Hajaasustuse programmi kaasfinantseerimine.	35 000	35 000	35 000	25 000	25 000	
V3.1 E8 T9.	Energiasäästu meetmete rakendamine.Wiedemani 1 rek-ne	218 000	200 000	X	X	X	
V3.1 E3 T10.	Türi tehishärve puhastamine.		X				
V3.1 E3 T11.	Käru maastikuprojekti elluviimine.	X					
V3.1 E3 T12.	Käru jõe ja Väätsa paisjärvepuhastamine ujumisalade puhastamine		X				
V3.1 E3 T13.	Reopalu reoveepuhasti ja torustiku rekonstrueerimine	98 000					s.o omaosalus
V3.1 E3 T14.	Väätsa paisjärve rekreatsiooniala II etapi väljajehitamine.						Pontoonsild saarele
V3.1 E3 T15.	Inglise oja ujumiskoha korrastamine.		X				
V3.1 E8 T16.	Käru Pritsimaja garaažide rekonstrueerimine	X					Kokku 95 000, omaosaluse katab kohalik tuletõrjeselts
V3.1 E1 T17.	Väätsa alevikku kergliiklustee ehitamine		50 000				Omaosalus 15% 46740,85 eurot
V3.1 E9 T18.	Vallale mittevajalike hoonete lammutamine	20 000					Türi terv keskuse territ oleva vana hoone lammut
	3.1 KOKKU	1 045 000	635 000	35 000	25 000	175 000	

3.2 ETTEVÕTLUSKESKKOND

3.2.1 Hetkeolukord ja arengu takistused

Tööhõive

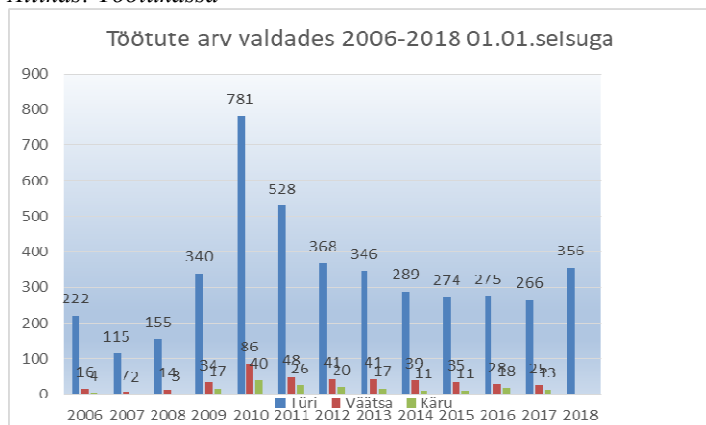
Türi valla füüsilise isiku tulumaksu maksjaid 2006-2018

Allikas: Rahandusministeerium

Türi vallas registreeritud töötute arv 2006-2018

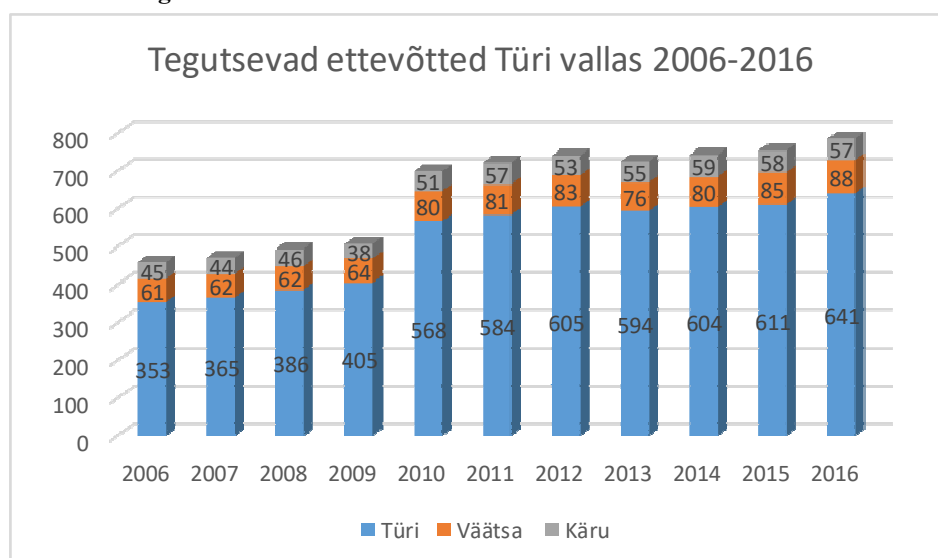
Allikas: Töötukassa

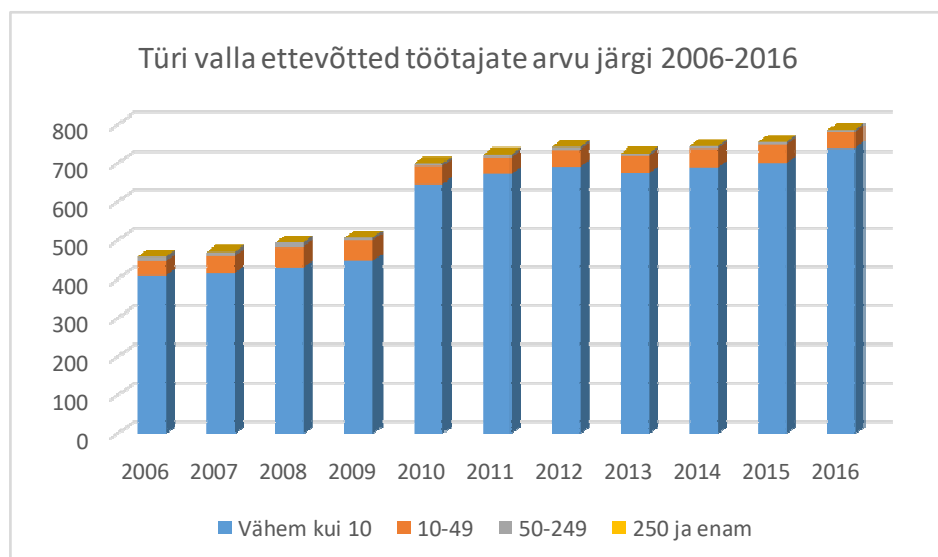
* 2018 on näitaja kolme ühinenud omavalitsuse peale kokku

01.04.2018 seisuga ärireistris registreeritud ettevõtted

Ühing	AS	OÜ	FIE	Sihtasutus	Tulundusühistu
Türi vald	11	653	297	5	15
Väätsa vald	4	73	47	0	0
Käru vald	1	57	35	0	0
KOKKU	16	783	379	5	15

Türi vallas tegutsevate ettevõtete arv 2005 – 2016

Allikas: Statistikaamet

Allikas: Statistikaamet

Ettevõtlusalad

Türi linnas Lokuta ettevõtlusalale on kehtestatud detailplaneering, taristu alune maa on munitsipaalomandis ning koostatud on teede ning tehnovõrkude taristute põhiprojektid. 2009. aastal koostati ala teostatavus-tasuvusanalüüs. Muutuvas majandussituatsioonis vajab see ülevaatamist. Vajalik on saada kogu ala osade kaupa munitsipaalomandisse, et kruntide andmine ettevõtjatele oleks võimalik kiire ja paindlik. Oluline on ettevõtlusala edukaks turundamiseks töötada välja atraktiivne veebileht ning arendada koostöös investoritega ettevõtlusalale välja vajalikud taristud.

Türi lillelaata korraldati 2017. aastal 40-ndat korda. Laat on üheks Eesti ja Järva maakonna ning Türi tuntuimaks sündmuseks, kuhu külastajaid tuleb igal aastal enam ka välisriikidest. Lillelaada korraldajaks on mittetulundusühing Türi Aianduse ja Mesinduse Selts.

Türi vallas asub mitmeid müügisolevaid äripindu ja tootmisalasid, mis on eravaldues ning sobivad ümberkohandamiseks tootmis- ja teenindusettevõtetele. Vajalik on tööstusalade planeeringute koostamine ja taristu väljaarendamine senistel tootmisaladel (Türi - Alliku, Kabala, Kahala, Oisu, Taikse, Türi linna Kaare tn, endise EPT ala ja endise Türi Metsakombinaadi ja Reopalu ettevõtlusala). Väätša piirkonnas kuuluvad VÄÄTŠA AGRO AS-le mitmed kasutusest välja jäänud laudakompleksid abihoonete, tööstuse jaoks piisava puhta vee ning elektrivõimsusega.

Turism

Koostöös Türi Muuseumi, Türi turismiteabepunkti ja kohalike ettevõtjatega on tehtud ühtse kujundusega valda tutvustavad trükised. Vaatamisväärsusteks on Laupa, Kabala ja Väätša mõisahooned, milledes asuvad koolid. Türi kirik ja Kärü kirik on kaasatud programmi "Teeliste kirikud", mille käigus on huvilistel suvekuudel võimalik kirikuid külastada. Türi kultuurikeskus ja galerii on igapäevaselt atraktiivsed külastuskohad kultuurihuvilistele.

Türi linnas on 30 infostendi, mis tutvustavad linna vaatamisväärsusi läbi ajalooliste fotode ja kirjelduste. Välja on töötatud Türi valla reisipaketid jalgsimatka-, kanuu- ja jalgrattamatka marsruutidele. Vajalik on infrastruktuuri jätkuv kaasajastamine (Pärnu jõe kaldale randumis- ja telkimiskohtade loomine, vaatamisväärsuste ning puhkekohtadele viitade paigaldamine).

Türi vallas osas on 9 majutusasutust ja 5 turismiatraktsiooni. Kärü valla osas on Toosikannu puhkekeskus, Kädva seltsimaja ja Kärü Heade Tegude Muuseum ning Väätša valla osas Väätša Külalistemaja, Rähkmäe puhkemaja ja Eesti jalgrattamuuseum ning Väätša paisjärve äärne puhkeala. Vallaeelarvest toetatakse Järvamaa turismiinfokeskuse tegevust Paides. Analoogselt

Türi linnaga, kus on 30 infostendi, mis tutvustavad linna vaatamisväärsusi läbi ajalooliste fotode ja kirjelduste, tuleb ka Kärü ja Väätsa piirkonnad katta samalaadsete infostendide võrguga.

Toetatakse teema- ja tegevusturismi, Tolli metsa suusaraja korrastamist ja arendamist, Tagametsa skaudilaagri arendustegevust, Kärü ujumiskoha ja Väätsa paisjärve arendusi, Türi kaunimate koduaedade ja parkide kaasamist reispakettidesse ja aiaomanike tegevust. Türi linna sünnipäevadel juulis korraldatakse linnas kodukohvikute päevi. Mitmel aastal toimuvad suviti avatud talude päevad, mis 2015. aastal laienesid üle kogu eestiliseks ettevõtmiseks. Türi vald teeb raudteemuuseumi rajamiseks koostööd Edelaraudtee AS ja Edelaraudtee Infrastruktuuri AS-ga ning Lavassaare Muuseumraudteega. Raudteemuuseumi väljaehitamine on planeeritud aastatele 2019-2024. 2017. aastal valmis Türi Seikluspark Kõrgessaares, pakkudes elamussporti erinevatele eagruppidele.

Väätsa mõisa on planeeritud rajada Piirkonna Konkurentsivõime Tugevdamise meetme raames kogupere turismiatraktsioonina „Targa Energia Teaduskeskus“. Tegemist on Ahhaa elamuskeskuse põhimõtetel loodava taastuenergia liike, energiasäästu ja tuleviku energia lahendusi tutvustava interaktiivse elamuskeskusega. Väätsa paisjärvele rajatakse wake- park ekstreemspordi harrastajatele, mis koos järve rekreatsioonialaga moodustab tervikliku puhkeala.

Arengu takistused

1. Vähene ettevõtlusaktiivsus.
2. Kohaliku tarbijaskonna vähenemine.
3. Tasuvate töökohtade vähesus.
4. Kvalifitseeritud tööjõu ja noorte väljaränne.
5. Valla omandis ei ole maad, mida anda kiirelt ettevõtjatele ettevõtte rajamiseks.
6. Aastaringselt aktiivsete külastusobjektide puudus.
7. Ettevõtjate vähene koostöö.
8. Suuri inimhulki mahutavate majutuskohtade puudus.

3.2.2 Strateegilised eesmärgid 2030

1. Ettevõtlus on mitmekesine, loodud on tingimused uute ettevõtete loomiseks vallas.
2. Ettevõtlikkuse edendamiseks toimib riigisisene ja rahvusvaheline koostöö.
3. Ettevõtluskeskkonna edendamiseks vajalik maa on valla omandis.
4. Koostöös Järvamaa Arenduskeskusega korraldatakse koolitus- ja ettevõtlusseminar alustavatele ja tegutsevatele ettevõtjatele.
5. Koostöös Järvamaa Kutsehariduskeskusega Säreveere õppekohta maaettevõtluse kompetentsuskeskuse rajamine.
6. Tutvustame paikkonna eripära, vaatamisväärsusi ja vaba aja veetmise võimalusi.
7. Jätkuvad traditsiooniliseks saanud suurüritused (Kärü järve päev, küüditamise mälestusõhtu, huumorifestival „Maamees muigab“, kevadpealinn, lillelaat, kevadfestival, ambient muusikafestival, Türi õunafestival, Paide-Türi rahvajooks, Türi-Paide triatlon jt), toetame uusi algatusi.

3.2.3 Eesmärgid ja tegevussuunad 2018-2022

1. Türi vald on partner ettevõtluse ja turismi arendamise ühisprojektides Eesti siseselt ja rahvusvahelisel tasemel.
2. Aktiivne koostöö sihtasutusega Järvamaa Arenduskeskus kui ettevõtlusalase nõustamise kompetentsikeskusega maakonnas.
3. Türi vald korraldab regulaarselt ettevõtjatele infopäevi, väljasõite ja tunnustab ettevõtjaid.
4. Koostöö keskvoimuga Lokuta ja teiste ettevõtluseks sobivate kruntide Munitsipaliseerimisel.

5. Turundame kohalikke sündmusi ettevõtluse edendamiseks.
6. Türi, Kärü ja Väätsa tehishärvede rannapiirkonna arendamine turismiettevõtluse soodustamiseks.
7. Türi linna Tolli ja Tehnika tänavate ning Vabriku puiestee rekonstrueerimine ettevõtlusaladele parema ligipääsetavuse tagamiseks.
8. Toetame Järvamaa Turismiinfokeskuse tegevust.
9. Väätsa mõisa „Targa energia teaduskeskuse“ rajamine.

3.2.4 Tegevuskava

3.2 ETTEVÕTLUSKESKKOND							
Valdkond(V) Eesmärk (E) Tegevuse (T)nr	Tegevus/investeering	Maksumus/aasta					Märkused
		2018	2019	2020	2021	2022	
V3.2 E1 T1.	Ettevõtluskeskkonna parandamisele ja ettevõtjate arendamisele suunatud projektid koos partneritega.	X	X	X	X	X	
V3.2 E4 T2.	Lokuta ettevõtlusala maa munitsipalmunitsipaliseerimine, osaline infrastruktuuri rajamine	X	X	X	X	X	
V3.2 E8 T3.	Targa Energia Teaduskeskuse rajamine Väätsa mõisa	X					Kokku 500 000, omaosalus 70 000,sh ettevõtjad 40 000
V3.2 E8 T4.	Järvamaa Turismiinfokeskuse tegevuse toetamine	X	X	X	X	X	
	3.2 KOKKU	0	0	0	0	0	

3.3 HARIDUS

3.3.1 Hetkeolukord ja arengu takistused

Üldinformatsioon

2017/2018 õppeaastal oli Türi vallas 9 haridusasutust - Laupa Kool, Retla-Kabala Kool tegevuskohtadega nii Oisus kui ka Kabalas, Türi Põhikool, Türi Toimetulekukool, Kärü Põhikool, Väätsa Põhikool, Väätsa Lasteaed ja Türi Ühisgümnaasium ning Türi Lasteaed neljas tegevuskohaga. Kõigile soovijatele on tagatud lasteaiakoht. Alushariduse peamised eesmärgid on kodulähedase alushariduse ning kaasaegse ja turvalise õpikeskkonna tagamine.

Türi vallas elavaid, kuid väljaspool valda haridust omandavaid lapsi oli alusharidust pakkuvates asutustes 2018. aasta aprillis 221, alg -ja põhiharidust pakkuvates asutustes 82 ja keskharidust omandas 77 last. Erakoolides: lasteaedades -1, põhikool -1, gümnaasium -3 ja riigikoolidest põhikoolides – 18 ning gümnaasiumis – 17 last. Teistest omavalitsustest käis endise Türi valla lasteaedades 2017. aasta novembris 29 last, põhikoolides 60, gümnaasiumis 18 ja muusikakoolis 3 õpilast.

Türi Lasteaed

2015. aasta 1. veebruarist liideti senised Türi linna lasteaiad üheks asutuseks Türi Lasteaed, mis tegutseb kolmes tegutsemiskohas. Asutuses oli 2018. aastal 76,65 ametikohta. Türi Lasteaias töötas 2018. aastal kokku 17 rühma. Lokuta õppekohas oli 2018. aastal üks sõimerühm ja kolm aiarühma. Türi-Alliku õppekohas töötas üks sõime- ja üks liitrühm ning kaks aiarühma. Kesklinna õppekohas töötas kaks sõimerühma ja seitse aiarühma. Kokku on lasteaias tegutsemiskohtades 312 kohta. 2017. aasta 10.novembri seisuga oli Türi Lasteaias kokku 304 last.

Väätsa Lasteaed Paikäpp

2017. aastal töötas lasteaias üks sõimerühm ja kolm liitrühma. Asutuses oli 2018. aastal 16,8 ametikohta. Lapsi oli lasteaias 10. novembri 2017 seisuga 65. Lastel on lasteaias basseini kasutamise võimalus. Lasteaia arengusuunaks on õuealal olevate õppimis- ja mänguvõimaluste arendamine sh mänguväljaku rekonstrueerimine, kaasaegsete õueatraksioonide soetamine, õuesõppetegevuse kaasajastamine sh interaktiivse looduse uurimise maja väljaehitamine, kus viiakse läbi õuesõpet ja koolitustegevusi, tervislikumaks toitlustamiseks köögiinventari uuendamine, elektritaristu rekonstrueerimine, vajadusel 5-rühmaruumi avamine, uute huviringide käivitamine sh loometoa ja puutöötoa väljaehitamine.

Retla-Kabala Kool

1. septembrist 2015 liideti Retla Kooliga Kabala-Kool-Lasteaed ja Oisu Lasteaed „Kelluke“ ning asutuse nimeks sai Retla-Kabala Kool. Asutuse personali koosseisus oli 2018. aastal 53,79 ametikohta. Retla-Kabala Kool tegutseb kolmes õppekohas. 2017.aasta 10 novembri seisuga oli Retla-Kabala Kooli nimekirjas 91 õpilast ja lasteaias nimekirjas 66 last. Retla-Kabala Kooli Kabala lasteaias töötab 2 liitrühma.

Türi Põhikool

Türi Põhikoolis õppis 10. novembri 2017 seisuga 497 õpilast. Õpilased jagunesid 27-sse klassikomplekti (kõiki paralleelklasse on kolm), lisaks kaks väikeklassi ja kaks lihtsustatud õppel olevate õpilaste klassi.. Kool töötab kahes õppehoones. Lastel on peale õppetöö võimalik võtta osa 35 erinevast ringist või treeninggrupist. 2018 õppeaastal oli personali koosseisus 76 ametikohta.

Kooli juures töötab õppenõustamiskomisjon, kes tegeleb õpilastega, kellel on probleeme õppimisega, käitumisega, koolikohustuse täitmisega. Peamine arengusuund järgmistel aastatel on Türi Põhikooli tänapäevase õppe- ja töökeskkonna loomine- uue võimla ja koolihoone ehitamine.

Laupa Põhikool

10. novembri 2017 seisuga õppis Laupa Põhikoolis 105 õpilast, kellest peaaegu pooled on Türi linna lapsed. Personali koosseisus oli 2018. aastal 28,31 ametikohta. Koolis pööratakse väga suurt tähelepanu hariduslike erivajadustega laste toetamisele.

Koolihoone on restaureeritud EMP-Norra projekti rahastusel ning projekti elluviimislepinguga sätestatud garantiiraha mõisahoone korrashoidmiseks, samuti kohustus kasutada hoonet kooli ja kogukonnakeskuse tegevuskohana.

Käru Põhikool

Käru Põhikoolis õppis 10. novembri 2017. seisuga 54 õpilast, lasteaias oli 37 last, tegutses 1 noorem liitrühm ja 1 vanem aiarühm. Kooli personali koosseisus oli 2018. aastal 26,31 ametikohta. Pööratakse tähelepanu lastevanemate nõustamisele, mis tagab koostöövalmiduse ja ühiste väärtuste alusel tegutsemise lasteaiast põhikooli lõpuni. Õpilaste toetamiseks töötab kompetentne tugimeeskond. Liigutakse üha rohkem õppijakeskse õppekorralduse ning kaasava hariduse suunal. Koolihoones on ruumipuudus ja lasteaiaruumid ei vasta nõuetele. Ei jätku kvalifikatsioonile vastavaid õpetajaid. Õppetööks kasutatavad IKT vahendid on puudulikud. Arengueesmärkideks on 2018-2019. aastatel koolihoone rekonstrueerimine ja laiendamine, pidev koostöö TÜ ja TLÜ-ga õpetajate kvalifikatsiooni tõstmiseks ning osalemine IKT alastel projektikonkurssidel.

Väätsa Põhikool

Väätsa Põhikoolis õppis 10. novembri 2017 seisuga 127 õpilast. Koolihoone on rekonstrueeritud

energiasäästlikuks ja nn „targaks majaks“. Heal tasemel on IKT kasutamine õppetöös. Kavas on kooli arendada innovaatilise õpikeskkonnaga kogukonda kaasavaks kooliks. Põhikoolis on välja ehitatud kõik võimalused ratastooliga liikumiseks, välja arvatud lift. Väätša Põhikooli eesmärgiks on pakkuda õpilastele koos põhiharidusega kaasaegete tehnoloogiliste lahenduste baasilt süvendatud teadmisi infotehnoloogia kasutamise ja taastuvenergia käitlemise valdkonnas igas kooliastmes. Samuti on oluline igapäevase õppetöö sidumine ettevõtlikkusega. Eesmärgi saavutamiseks on lähiaastatel rõhk kooli õppekava ja sisu muutmisel, õpetajate koolitustel ja IKT ja loodusteaduste alaste õppevahendite baasi uuendamisel. Muudatuste elluviimiseks rakendatakse mehhanismi kus tasustatud arendustööd eri valdkondades juhivad õpetajad. Koostöös ettevõtjate ja teiste õppeasutustega on eesmärgiks seatud täiskasvanuõppe pakkumine läbi projektiõppe ning lapsevanemad koos lastega meetodil.

Türi Ühisgümnaasium

10. novembri 2017 seisuga õppis Türi Ühisgümnaasiumis 149 õpilast. Türi Ühisgümnaasiumis oli 2018. õppeaastal kokku 36 ametikohta. Töötajate arv oli 42, neist 28 on õppe- ja kasvatusala ning 14 haldus- ja abipersonali töötajat. Kool püüab igati tutvustada nii koolidele kui lastevanematele oma häid õppimisvõimalusi, kevadel korraldatakse õpilaskandidaatidele lahtiste uste päevi „Üks päev gümnaasiumis“ ning osaletakse aktiivselt erinevates nooteprogrammides. Õpilased ning juhtkonna liikmed on erinevate ürituste raames käinud gümnaasiumit tutvustamas põhikoolides. Osaletakse Järvamaa karjäärimeeskonnal „Lingid tulevikku“.

Türi Toimetulekukool

Türi Toimetulekukool on üldhariduskool, mis loob võimalused põhihariduse omandamiseks ja koolikohustuse täitmiseks intellektipuudega õpilastele, kes nõustamiskomisjoni soovitusel ja vanema nõusolekul õpivad toimetuleku- või hooldusõppes. Koolihoone on rekonstrueeritud ja väga heas korras.

Koolis õppis 10. novembri 2017 seisuga 14 haridusliku erivajadusega õpilast 4 liitklassis – kolme klassi õpilased õpivad toimetuleku õppekava alusel ja ühe klassi õpilased hooldusõppe õppekava järgi. Koolil on 13 kohaga nüüdisaegne õpilaskodu, õpilaskodu rühmades on 12 õpilast, neist 10 on riiklikult toetataval kohal. Kooli personali koosseisus oli 2018. aastal 16,95 ametikohta.

Investeeringute osas vajab kool majaümbruse hooldustöid, kuna maapind on peale renoveerimistöid vajunud ning maja suunas valgub sademevesi kahjustab maja vundamenti ja uputab keldrit.

Türi Muusikakool

Türi Muusikakool on huvikoolina tegutsev muusikakool, mille tegevuse eesmärk on anda huvihariduse raamõppekavast lähtuvalt muusikalist põhiharidust ja valmistada õppureid ette professionaalse muusikahariduse õppeks. Kooli õppekavad on registreeritud Eesti Hariduse Infosüsteemis.

Türi Muusikakool on tunnustatud kui väga häid tulemusi saavutanud õpilastega, kvaliteetne ja elujõuline muusikakool. Kool tegeleb laste ja noorte muusikaalaste võimete arendamisega, osaleb aktiivselt Türi valla kultuurielu edendamisel ja võtab osa Eesti Muusikakoolide Liidu poolt korraldatavatest üritustest.

Türi muusikakoolis oli 2018. aastal 18,6 ametikohta, neist 14 õpetaja ametikohad. Türi Muusikakool on õppurite arvu poolest Järvamaa suurim muusikalist põhiharidust andev huvikool. 2017 aasta 10.novembri seisuga oli õpilasi 144 , kes õpivad eelkoolis ning klaveri, akordioni, viiuli, tšello, flöödi, plokkflöödi, klarneti, saksofoni, trompeti, metsasarve, altsarve, kitarr, basskitarr ja löökpillide erialal.

Arengu takistused

1. Kvalifitseeritud (tugi)spetsialistide puudus, kuid tugispetsialistide teenuse vajadus kasvab.
2. Haridusasutuste hoonete suur renoveerimismaht ja vajadus.
3. Õpilaste piirkondlikust ebaühtlasest jaotusest tingitult ebaefektiivne vahendite Kasutamine.
4. Kohati vähene haridusasutuste aktiivsus programmides ja projektides osalemisel.

3.3.2 Strateegilised eesmärgid 2030

1. Konkurentsivõimeline ja sotsiaalselt toimetulev noor põlvkond.
2. Haridusasutused on konkurentsivõimelised ja kaasaegse õpikeskkonnaga.
3. On tagatud tugisüsteemid haridusasutustes ning lastevanemate nõustamine.
4. Muutunud õpikäsitluse rakendamine kõigis valla haridusasutustes.
5. Täiskasvanuõppe ja täiendkoolituse võimaluste kättesaadavamaks muutmise ja mitmekesisuse suurendamine ning osaluse kasvatamine.
6. Huvitegevus on kättesaadav ja mitmekesine kogu vallas.

3.3.3 Eesmärgid ja tegevussuunad 2018-2022

1. Valla haridusasutustes on ajakohane õpikeskkond.
2. Haridusasutustes töötavad uuendusmeelsed ja ettevõtlikud õpetajad ning rakendatakse kaasava hariduse põhimõtteid.
3. Vallas on lastele ja noortele kättesaadavad mitmekesised võimalused huvihariduse ja huvitegevusega tegelemiseks.
4. Nüüdisaegsed haridusasutuste hooned, mis toetavad muutunud õpikäsitluse rakendamist.
5. Koostöö Kutsehariduskeskusega tööturu vajadustele vastava täiskasvanuõppe ja täiendkoolituse pakkumisel, seda eelkõige IKT valdkonnas.
6. Koolivõrgu korrastamine eesmärgiga jätkata 2021. aastast põhihariduse andmist kõigis kolmes kooliastmes kuni kolmes valla põhikoolis.

3.3.4 Tegevuskava

3.3 HARIDUS							
Valdkond(V) Eesmärk (E) Tegevuse (T)nr	Tegevus/investeering	Maksumus/aasta					Märkused
		2018	2019	2020	2021	2022	
V3.3 E1,4 T1.	Ferdinand Johann Wiedemanni tn 3 asuva Türi Põhikoolile uue õppehoone ehitamine	250 000	930 000	900 000			kokku 7,4 MEUR, sh toetus 5,2 MEUR, 2018 proj tööd
V3.3 E1,4 T2.	Käru Põhikooli rekonstrueerimine	380 000					
V3.3 E1,4 T3.	Türi Lasteaia keslinna hoone rekonstrueerimine energia-säästlikumaks						
V3.3 E1,4T4.	Väätsa lasteaia elektrisüsteemi rekonstrueerimine		35 000				
V3.3 E1,4T5.	Väätsa Põhikooli IKT ja taastuvenergia suuna arendamine piirkonnakoolist, tugevaks valdkonnakooliks	X	X	X	X	X	
V3.3 E1,4 T6.	Õppehoone Hariduse tn 3 kohandamine gümnaasiumihariduse õppehooneks				X	X	
V3.3 E1,4 T7.	Laupa Põhikooli katlamaja rek	50 000					
V3.3 E1,4 T8.	Laupa Põhikooli staadioni rek	30 000					
V3.3 E1 T9.	Haridusasutuste õpikeskkonna kvaliteedi tõstmine: inventari ja õppevahendite soetamine.	26 000					
	3.3 KOKKU	736 000	965 000	900 000	0	0	

3.4 NOORSOOTÖÖ

3.4.1 Hetkeolukord ja arengu takistused

Türi Noortekeskus

Türi vallas korraldab tööd noortega Türi Noortekeskus. Türi Noortekeskus on Türi valla hallatav asutus, mille põhiülesandeks on noorsootöö korraldamine kogu Türi vallas. Türi Noortekeskus korraldab lisaks Türi linnas asuvale noortekeskusele noorsootööd ka Oisu ja Kabala noortetoas, kasutab mobiilse noorsootöö võimalusi ning tegeleb erinevate tegevuste pakkumisega ning noorsootöö juhtimisega kogu vallas. Mittetulundusühingud Türi Avatud Noortekeskus ja Türi Lastekaitse Ühing on Türi Noortekeskuse koostööpartnerid ja aitavad erinevaid noortele suunatud projekte ellu viia.

Noortekeskuses oli 2017. aastal 5 ametikohta. Vajadus on tehniliste oskustega töötaja järgi – arvutid, internet, heli- ja videotehnika. Alates 2015. aasta oktoobrist töötab noortekeskuses Euroopa Sotsiaalfondi ja haridus- ja teadusministeeriumi rahastatud noorsootöötaja, kelle ülesanne on tegeleda noortega vanuses 15-26 eluaastat, kes ei õpi ega tööta. Selle programmi raames külastas keskust 2016. aastal üle 70 noore. Noortekeskuses töötatakse avatud noorsootöö meetodil, töötavad erinevad huviringid, internetikohvik, rulapark. Suurt rõhku pannakse väljapoole noortekeskuse maja korraldatavatele sündmustele, et haarata võimalikult laia gruppi noori. 2016. aastal viidi ellu ja abistati enam kui 60 erineva sündmuse korraldamist, üle 30 tegevuspäeva ja võistluse toimusid väljaspool noortekeskust. Väljaspool noortekeskust toimuvatel üritustel osales üle 4000 külastaja.

2015. aasta oktoobrikuust võeti kasutusele internetipõhine logiraamat, kus igal noortekeskust külastaval noorel on oma konto ning ta registreerib oma külastuse logiraamatus. Logiraamat annab võimaluse igal hetkel kontrollida majas viibivaid noori, teha statistikat ja jälgida ajas muutuvaid trende. 2016. aastal toimus noortekeskuses ligi 12 000 külastust.

Noortekeskuse arengusuund on noorte ettevõtlikkuse ja aktiivsuse tõstmine läbi erinevate koolitusprogrammide, vabatahtliku töö propageerimise ja sündmuste korraldamisele kaasatuse. 2015. aastal alustati noortevolikogu moodustamisega, MONO (mobiilse noorsootöö) ja Neet programmide edasiarendamisega. Arengu tagamiseks viib noortekeskus läbi erinevaid projekte. 2016. aastal toimus 8 erinevat projekti.

2018. aastal on kavas keskuse poolt hakata korraldama noorte üritusi ka Väätsal ja Kärus. Kärus käivitatakse 2018. aastal koostööprojekti raames avaliku noorsootööteenuse pakkumine ning tegutsemist alustab Kärü noortetuba.

Väätsal korraldab noorsootööd Väätsa alevikus Türi valla hallatav asutus **Väätsa Avatud Noortekeskus**. Keskus asub spordikeskusega samas hoones. Noortekeskus korraldab MONO noorsotööd Lõõla külas, suviseid töömalevaid ja noortelaagreid. Noortekeskuse arengu juures on noortekeskusele mõeldud üks ruum väikeseks jäänud ning noortekeskus on plaanis kolida rahvamajja. Noortekeskus toetab Väätsa noortevolikogu tegevust ja noortevolikogu käsutada olevat noorte omaalgatuse fondi.

Arengu takistused

1. Noortele sobivate töökohtade puudus.
2. Noorte vähene huvi osaleda aktiivselt valla elus.
3. Tegevuste ja kogunemiskohtade vähesus 16 + noortele.

3.4.2 Strateegilised eesmärgid 2030

1. On loodud võimalused ja tingimused noorsootöö ning huvitegevuse kättesaadavuseks kogu

vallas.

2. Toimiv noortekogu on suurendanud noorte kaasatust tegevustesse.

3.4.3 Eesmärgid ja tegevussuunad 2018-2022

1. Toimiv noortevolikogu.
2. Noorte aktiveerimiseks jätkatakse noortevolikogu poolt „Noorte Omaalgatuse Fondi“ vahenditega noorte ideede toetamist.
3. Kõigis põhikoolides ja gümnaasiumites on toimiv õpilasesindus.
4. Kasutatakse mobiilset õhinapõhist noorsootööd.
5. Jätkatakse MONO noorsootööd, sh igapäevase Väätsa noortekeskuse tegevuse kõrval vajadusel ka Lõõla külas.
6. Toetatakse isamaaliste ja skautlike noorteorganisatsioonide vabatahtlike juhtide tööd.
7. Käru noortetoa ruumide väljaehitamine.

3.4.4 Tegevuskava

3.4 NOORSOOTÖÖ							
Valdkond(V) Eesmärk (E) Tegevuse (T)nr	Tegevus/investeering	Maksumus/aasta					Märkused
		2018	2019	2020	2021	2022	
V3.4 E1 T1.	Noorte omaalgatuse fondi loomine	X	X	X	X	X	
V3.4 E7 T2.	Käru noortetoa ruumide väljaehitamine	30 000					
V3.4 E1 T3.	Väätsa noortekeskuse kolimine Väätsa Väätsa rahvamaja baasil loodavasse kogukonnakeskusesse		X				
V3.4 E1 T4.	Noortevolikogu tegevuse toetamine	X	X	X	X	X	
	3.4 KOKKU	30 000	0	0	0	0	

3.5 KULTUUR

3.5.1 Hetkeolukord ja arengu takistused

Türi Raamatukogu

Türi Raamatukogu on Türi valla hallatav asutus, mille keskus asub Türi linnas ning mille struktuuriüksused tegutsevad Laupa, Kabala ja Kahala külades ning Oisu alevikus. 2018. aastal oli asutuses 9 ametikohta. Raamatukogu ülesanne on valla elanike raamatukogualane teenindamine.

2017. aastal oli Türi Raamatukogus külastusi 57 508 ning laenutusi 97 272. Nii külastuste kui laenutuste arv võrreldes 2016. aastaga vähenes.

Aastas lisandus 2827 eksemplari raamatuid, neist 2319 eksemplari ilu- ja lastekirjandust. Aasta jooksul pandi valla raamatukogudes välja 14 näitust ja 68 raamatuväljapanekut, millega tutvustati nii kirjanike tähtpäevi, kirjanduspreemiate nominente ja laureaate. Populaarsed on temaatilised näitused-väljapanekud. Raamatukogudes toimus aasta jooksul 50 sündmust (konkursid, sõbrapäevakohvik, ettelugemispäevad, näitused jms).

Raamatukogu struktuuriüksuste vahel on hea koostöö, samuti tehakse koostööd Türi valla teiste asutustega.

Käru Raamatukogu

Käru Raamatukogus on avatud internetipunkt. 2016 aastal uuenes raamatukogu kogu 672 raamatu võrra. 2017. aastal oli kogus 14 000 eksemplari raamatuid. 2016. aastal oli lugejaid 362, nendest 94 lapsed. Laenutusi/külastusi oli ligi 10 000. Samuti kogub, talletab ning vahendab raamatukogu koduloolist ja piirkonna ajalugu nii paberandjal kui digitaalselt. (Pereklubi KERRO kroonikaraamatu 5 köidet, Fotokroonika - Käru sport pildis, 2 köidet käsikirjalist Käru

ajalugu jne). 1994. aastast alates on raamatukogus kogunemisi korraldanud eakate memmeklubi. Nende tegevust kajastab pildiblogi <http://memmeklubi.blogspot.com.ee/>. Alates 2007. aastast on raamatukogul veebipäevik [Käru Raamatukogu ruumis ja ajas](#).

Endise Käru valla Arengukava 2017 - 2020 nägi ette Käru Raamatukogu ruumide laiendamine ja rekonstrueerimine kava. Arengu tagamiseks on oluline jätkupidev rahastamine. Vajadus on suurema näituspinna, riulite ja omaette ruumi järele, kus korraldada kohtumisi, kogunemisi ja õpitubasid.

Väätsa Raamatukogu

Väätsa Raamatukogu asub Väätsa lasteaia hoones. Raamatukogus on avatud internetipunkt. Raamatukogul on lisaks põhiraamatukogule Väätsa alevikus Kaitseliidu Lõõla Õppekeskuses laenutuspunkt. Raamatukogu täidab osaliselt Väätsal puuduva sotsiaalkeskuse funktsioone ning toimib haridusasutusena lastele mõeldud tegevusringide osas. Raamatukogu on kavas kolida lähitulevikus Väätsa rahvamaja. Rahvamaja hoone vajab energiatõhususe eesmärgil investeeringuid.

Rahva- ning kultuurimajad, muuseumid

Türi valla kultuuri- ja rahvamajad on piirkonna elanikele olulised kooskäimiskohad, kus on võimalus osaleda erinevates huviringides, külastada peoõhtuid, näitusi ja kontserte. Samuti võimaldatakse neis majades rentida ruume konverentside ja õppepäevade korraldamiseks, tähtpäevade tähistamiseks. Valla kultuuriasutused peavad tähtsaimaks rahvakultuuri säilitamist, arendamist ja propageerimist.

Türi valla hallatava asutusena tegutseb Türi Muuseum, mis jagab hoonet mittetulundusühinguga Eesti Ringhäälingumuuseum.

Türi Kultuurikeskus

Türi Kultuurikeskuse põhieesmärk on mitmekülgse kultuuriteenuse pakkumine, rahvakultuuri arengut toetav kultuuritegevus, professionaalse kultuuri vahendamine ja koostöö erinevate kontsert/etendusasutustega üle Eesti.

Türi Kultuurikeskuse personali koosseisus oli 2018. aastal 13,5 ametikohta. Kultuurikeskus täidab oma põhiülesandeid vallas asuvate tegevuskohtade kaudu, milleks 2018. aastal olid Türi kultuurikeskus asukohaga Türi linnas, Oisu rahvamaja asukohaga Oisu alevikus ja Kabala rahvamaja asukohaga Kabala külas. Rahvakultuuri säilitamiseks ja arendamiseks tegutseb arvukalt rahvakultuurikollektiive, kes on hinnatud nii oma vallas, maakonnas kui üle Eesti. Populaarsed olid loodusõhtud, tegevust jätkas Eesti Muusikaõpetajate Sümfooniaorkester, Üleeestiline Noorte Muusikaliteater. Etenduste ja kontsertide saalide täituvus on hea. Rahvakultuuri säilitamine ja arendamine on üks kultuurikeskuse prioriteete. 2016. aastal tegutses erinevates tegevuskohtades kokku 40 erinevat taidlusringi.

2016. aastal toimus kokku 302 sündmust, 524 ruumide rentimist ja ruumide kasutamist kokku 2232 korral. Küllastajaid oli arvuliselt ligi 26 000.

Jätkuvaks arenguks on vaja kultuurikeskuse struktuuriüksustes teha investeeringuid, uuendada ja hooldada tehnikaparki ning infotehnoloogiat. Kultuurikeskuse ringijuhitide motiveerimiseks tuleks töötasu kooskõlla viia haridusasutuste ringijuhitide töötasuga, vajalik on pidev IT-spetsialisti tugi ja hooldus tehnikale.

Kultuurikeskuse majandada on Türi laululava, mis vajab remonti.

Türi Kultuurikeskuse tegevuskoht Taikse rahvamaja lõpetas tegevuse 1. jaanuarist 2016 ning kohapealse tegevuse eestvedajaks on kohalik külaselts.

Käru rahva-ja külamajad

Kärus on rahvamajana kasutuses Käru Pritsimaja, kus töötavad erinevad huviringid ja asutuses oli 2018. aastal 2 ametikohta. Kavas on pritsimajale ehitada kolmas korrus erinevate huvitegevuste tarbeks. Kultuurivaldkonnas tegutseb 10 erinevat huvi- ja spordiringi. Lisaks tegutseb ligi 40aastase ajalooa Käru Pereklubi Kerro. Lisaks on Kädva külas Kädva Seltsimaja.

Väätsa Rahvamaja

Väätsa Rahvamaja kasutuse olev hoone vajab kapitaalremonti ja paremat ning aktiivsemat kasutamist. Rahvamajas oli 2018. aastal 2 ametikohta (juhataja, perenaine). Rahvamajas töötab 10 erinevat ringi. Plaanis on rahvamaja renoveerimine nullenergia hooneks ning rahvamaja kujundada sinna lisanduva raamatukogu ja noortekeskuse näol Väätsa kogukonnakeskus. Kuna Väätsa välisümbusteks kasutatav Kiigepark vajab investeringuid elektrisüsteemi, laululava ning liigniiske pinnase tõstmise ja kuivendamise näol, siis on plaanis uus laululava rajada Väätsa paisjärve saarele, mis võimaldaks seal korraldada ka Järvamaa laulu- ja tantsupidu.

Türi Muuseum

2017. aastal oli muuseum avatud 253 päeva, mille jooksul oli külastajaid 5 085 inimest, kellest täiskasvanuid 2 476 ja õpilasi 2 247, nendest väliskülalisi 109. Külastajate arv hõlmab Eesti Ringhäälingumuuseumi ja Türi muuseumi külastajaid kokku. Võrreldes 2015. aastaga külastajate arv kahanes. 2018. aastal oli Türi Muuseumi koosseisus 2,4 ametikohta.

Muuseumi programmide nimekirja lisandus mitmeid uusi muuseumitunde – savitund, paberitund, aabitsatund ja rätsepmeistril külas. Suve jooksul toimus kaks öhtust jalutuskäiku teemadel linna pargid ja Türi Kodu. Tihe koostöö on Eesti ringhäälingumuuseumiga, kes tegutseb muuseumide maja esimesel korrusel ning Türi valla erinevate asutustega, väga hea on koostöö Türi valla lasteaedadega ja koolidega. Muuseum tegutseb ka turismiinfopunktina. Türi valla vaatamisväärsusi ja vaba aja veetmise võimalusi tutvustatakse Türi lillelaadal ja turismimessil „Tour Est“.

Muuseumi järgnevate aastate väljakutse on ekspositsiooni uuendamine ja hoone remonditööd.

Ülevallalised kultuuriüritused

Ülevallalisteks kultuuriüritusteks on traditsioonilised sündmused (vabariigi aastapäev, valla ja linna sünnipäev, tunnustamised, mälestusüritused jms), suurüritused ning projektid (Kevadpealinn, Regilaul uues kuues, Türi Kevadfestival, Türi Lillelaat, Kabala laulu- ja tantsupidu, metsa- ja matkapäev Tõrvaaugul, Türi Õunafestival, Paide-Türi Rahvajooks). Kultuuriasutustele korraldatakse ühiseid infopäevi, töötajad osalevad ülevallalisi kultuuriüritusi korraldavates töörühmades ning aitavad kaasa maakondlike ja vabariiklike ettevõtmiste korraldamisele. Türi valla kultuurikollektiivid on väga hinnatud esinejad nii Türi valla kui maakondlikel ja vabariiklikel üritustel. Türi valla kultuuritöötajaid on mitmete maakondlike auhindade nominendid. Alates 2018. aastast on eesmärgiks Türi valla kultuuriüritustesse endiste Käru ja Väätsa valdade kultuurisündmuste integreerimine.

Käru raudteejaama aidas (MTÜ Käru hariduse Seltsi omanduses) toimuvad iga aasta 13. juunil hilisöhtul küüditamisaastapäeva üritused, 20 augustil peetakse Käru järve, oktoobris eakate päeva, novembris perepäeva ja muid tähtsündmusi. Väätsa Rahvamaja korraldab aastaid 01. aprillil huumoripäevi „Maamees muigab“. Ühiselt tähistatakse rahvuspühasid.

Arengu takistused

1. Hoonete haldamisega seotud suured ülalpidamiskulud, raha nappus sisuliseks tööks.
2. Kultuurivaldkonnas töötavate inimeste vähene väärtustamine.
3. Tööks vajalike vahendite vananemine.
4. Väheses kasutuses seisvad kultuurihooned.

3.5.2 Strateegilised eesmärgid 2030

1. Vallas väärtustatakse rahvakultuuri ja on hästi toimiv kultuurikorraldus.
2. Piirkonniti on olemas võimalused igale eale huvitegevustega tegelemiseks.
3. Toetatakse rahaliselt valla seltside ja ühingute tegevust.
4. Toimuvad üleriigilise tähtsusega kultuuriüritused.
5. Korrastatud ja säilitatud on arhitektuurimälestised, nendega seotud kohad on väljaarendatud kultuuriürituste korraldamise kohtadeks.
6. Transpordikorraldus võimaldab elanikel saada osa valla pakutavatest teenustest, kultuuri- ja seltsielust.

3.5.3 Eesmärgid ja tegevussuunad 2018-2022

1. Tugevad ja jätkusuutlikud kultuuritraditsioonid.
2. Kultuuritöötajate ja ringijuhtide töö tasustamisel arvestatakse eriharidust ja kvalifikatsiooni.
3. Raamatukogud on kaasaegsed teabekeskused ja aitavad kaasa e-teenuste kättesaadavusele vallas.
4. Türi Muuseumi tegevuse ümberkorraldamine.
5. Uute funktsioonide leidmine valla kultuurihoonetele ning nende energiakulude vähendamine.

4.5.4 Tegevuskava

3.5 KULTUUR							
Valdkond(V) Eesmärk (E) Tegevuse(I) nr	Tegevus/investeering	Maksumus/aasta					Märkused
		2018	2019	2020	2021	2022	
V3.1 E8 T 1.	Väätsa Kogukonnakeskuse (Väätsa rahvamaja) rekonstrueerimine	30 000	270 000				
V3.5 E2 T2.	Kultuuritöötajate ja ringijuhtide töö tasustamisel arvestatakse eriharidust ja kvalifikatsiooni	X	X	X	X	X	
V3.5 E4 T3.	Türi Muuseumi tegevuse ümberkorraldamine	X	X				
	3.5 KOKKU	30 000	270 000	0	0	0	

3.6 SPORT

3.6.1 Hetkeolukord ja arengu takistused

Spordiseadusest tulenevat ning muud sporditegevust korraldab endise Türi valla territooriumiosal halduslepingu alusel mittetulundusühing Türi Spordiklubide Liit (TSKL). Türi valla eelarvest TSKL-ile eraldatud raha kasutatakse sporditegevuse administreerimiskuludeks, treenerite töö tasustamiseks, õppe- ja treeningtöö ning spordiürituste korraldamiseks, TSKL-i koondunud spordiklubide toetamiseks, spordirajatiste majandamiseks.

2013. aastal sõlmiti leping Türi valla ja sihtasutuse Türi Rahvaspordi Maja vahel rahvaspordi edendamiseks ning Türi valla koolides ja lasteaedades ujumisõpetuse tagamiseks.

Väätsa alevikus asub Türi valla hallatav asutus Väätsa Tervisekompleks. Hoone võimaldas pakutakse sportimise võimalust kõigile eagruppidele, vastavalt nende huvidele. Käru Põhikooli spordisaal pakub sportimisvõimalusi lisaks koolile ja lasteaiale õhtusel ajal spordiringidele. Käru pritsimajas asub jõusaal. Käru alevikus asub 1,1 km pikkune asfaltkattega terviserada ja mänguväljak-virgestusala.

Arengu takistused

1. Uuendamist vajavad spordiobjektid.
2. Treeneritel ja klubijuhtidel puudub aktiivne järelkasv.

3.6.2 Strateegilised eesmärgid 2030

1. Head võimalused tervisespordiga tegelemiseks, kergliiklusteede võrgustik, mänguväljakud, puhkealad, tervise- ja suusarajad jne.
2. Kaasaegsed sisesportimistingimused spordiga tegelejatele.
3. Toimuvad üleriigilise tähtsusega spordiüritused;
4. Toetatakse rahaliselt valla seltside ja ühingute tegevust ning spordibaaside korrashoidu.

3.6.3 Eesmärgid ja tegevussuunad 2018-2022

1. Korrastatud terviserajad ja mängu- ning spordiväljakud.
2. Kaasaegsed sportimistingimused kõigile huvigruppidele.
3. Vallas toimuvad heal tasemel korraldatud spordiüritused.

3.6.4 Tegevuskava

3.6 SPORT								
Valdkond(V)	Tegevus (T)nr	Tegevus/investeering	Maksumus/aasta					Märkused
Eesmärk (E)			2018	2019	2020	2021	2022	
	V3.6 E2 T1.	Linna spordihoone ehitamine Ferdinand Johann Wiedemanni tn 3 kinnistule	250 000	2 000 000			1 400 000	Kokku 4 MEUR 2018 kooli projekteerimine
	V3.6 E1 T2.	Väätsa Põhikooli staadioni rekonstrueerimine						Kokku 75 000
	V3.6 E1 T3.	Väätsa Tervisekompleksi väikese saali põranda rekonstrueerimine				30 000		Kokku 30 000
	V3.6 E1 T4.	Tolli metsa valgustatud suusa- ja terviseraja korrastamine.	X					
	3.6 KOKKU		250 000	2 000 000	0	30 000	1 400 000	

3.7 SELTSITEGEVUS**3.7.1 Hetkeolukord ja arengu takistused**

Türi valla koosseisus on 1 linn, 4 alevikku ja 53 küla. Külades on asutatud külaseltse ja -seltsinguid, kelle eestvõtmisel koostatakse küla või piirkonna arengukavasid ning viiakse ellu erinevaid arengu- või ühistegevusekavandeid. „Aasta küla“ 2017 aunimetuse, rändauhinna ja rahalise preemia sai Villevere küla.

Kärus on lisaks Käru pritsimajale, mis täidab ka kultuurimaja ülesandeid veel Kädva Seltsimaja. Väätsa piirkonnas tegutsevad Väätsa Valla Külade Ühendus, MTÜ Lööla Selts, MTÜ Saueaugu Sõprade Selts ja Piumetsa-Roovere Külaseltsing.

Arengu takistused

1. Tegutsevate külavanemate või aktiivsete eestvedajate vähesus.
2. Seltside nõrk jätkusuutlikkus, vähene huvi ja suutlikkus omatulu teenida, tegevuse sõltuvus valla toetustest.
3. Elanikkonna vananemine, noorte lahkumine.

3.7.2 Strateegilised eesmärgid 2030

1. Seltsid ja ühingud on elujõulised ja tegusad.

2. Transpordikorraldus võimaldab elanikel saada osa pakutavatest teenustest, kultuuri- ja seltsielust.

3.7.3 Eesmärgid ja tegevussuunad 2018-2022

1. Türi vallas elamine on atraktiivne.
2. Kogukonnad on aktiivsed ja inimesed on motiveeritud ühistegevuseks.
3. Vallasisese transpordi korraldamine valla korraldatud suurürituste ajal.
4. Vallavalitsus toetab oma tegevusega kohapealseid ideid ja algatusi.

3.7.4 Tegevuskava

3.7 SELTSITEGEVUS							
Valdkond(V) Eesmärk (E) Tegevuse (T)nr	Tegevus/investeering	Maksumus/aasta					Märkused
		2018	2019	2020	2021	2022	
V3.7 E1 T1.	Külaplatside korrastamine, külade heakorra suurendamine (valla kaasfinantseerimine)	X	X	X	X	X	
V3.7 E3 T2.	Transpordi korraldamine vallaelanikele valla korraldatud suurürituste ajal	X	X	X	X	X	
V3.7 E2 T3.	Seltsitegevuse toetamine	X	X	X	X	X	
V3.7 E1 T4.	Valla elukeskkonna reklaamimine uute elanike ja ettevõtete valda meelitamiseks	X	X	X	X	X	
	3.7 KOKKU	0	0	0	0	0	

3.8 SOTSIAALHOOLEKANNE

3.8.1 Hetkeolukord ja arengu takistused

Sotsiaalvaldkonna üldiseks ülesandeks on elanikkonna toimetulek ja kvaliteetne sotsiaalhoolekanne, turvaline ning tervisele ohutu elu- ja töökeskkond.

Türi vallas toimus sotsiaalteenuse ja –toetuste osutamine Türi Vallavalitsuse haridus-, kultuuri- ja sotsiaalosakonna ametnike ja töötajate, hallatava asutuse Türi Päevakeskuse ning mitmete sotsiaalvaldkonnas tegelevate organisatsioonide koostöös. Aastas osutatakse koduhooldusteenust ca 40-le inimesele, hooldajat, isiklikku abistajat või tugiisikut vajab ligi 100 inimest. Eluasemeteenust sotsiaalteenusena ehk sotsiaalkortereid kasutas 2016. aasta 1. detsembri seisuga kokku 109 peret 140 elanikuga, nendest 46 pensioniealist, kellest 41 on erivajadusega inimesed. 2016. aastal viibis erinevates üldhoolekandeesutustes kokku 33 vallaelanikku, kelle hooldusteenuse eest tasuti osaliselt või täielikult Türi valla eelarvest. Toimetulekutoetuse taotlejaid on igakuiselt ligi 80. Türi vald maksab taotlejatele ka sünnitoetust, laste kooli alustamise toetust ja eakate sünnipäevatoetust.

Kavandamisel on erasektori poolt erihooldekogu ja tavahooldekodu rajamine Türi 2017-2019 aastatel. AS Hoolekandeteenused Türi Kodu on 100% riigile kuuluv äriühing mis pakub hoolekandeteenuseid kogu Eestis.

Erivajadusega inimestele osutatakse Türi vallas sotsiaaltransporditeenust, mida kasutatakse sõiduks arsti juurde, hooldus- või taastusravile, rehabilitatsiooniteenusele jm. Vajadusel abistab Türi vald hooldusteenuse korraldamisel. Kohalik omavalitsus eestkostesutusena korraldab laste asenduskoduteenusele suunamist. Koostöös Lõuna-Järvamaa Lasteabiühinguga 2010. aastal avatud Oisu Perekodu on asenduskoduks 10-le kasvandikule. Laste turvakoduteenust osutab Järvamaa Lasteabikeskus. Järvamaal tegutseb Järvamaa Naiste Varjupaik, kes pakub tuge lähisuhte vägivalla ohvritele.

Käru Hooldusravi Keskus AS

Aktsiate ainuomanik on Käru valla õigusjärglasena Türi vald. Asutatud 04. augustil 2009. Keskus pakub klientidele ööpäevarinset hooldusteenust, intervallhooldust ja päevahoiuteenust. 2016. aastal osutati teenust 68 inimesele.

Väätsa eakate kodu

Türi valla hallatav asutus, milles on kohti kuni 38 kliendile. Uusehitis on planeeritud ja ehitatud 2015. aastal energiasäästlikuna ja eakate vajadustele vastavalt.

Türi Päevakeskus

Türi Päevakeskus on Türi valla hallatav asutus, millel on tegevusluba teenuse pakkumiseks kuni 50-le igapäevaelu ja kuni 30-le toetatud elamise teenuse kliendile. Igapäevaelu toetamise teenusel oli 2017. aasta 1. detsembri seisuga 34 klienti ja toetatud elamise teenusel 13 klienti. Päevakeskuses oli 2017. aastal 7,7 ametikohta. 2015. aastal koostati Türi Päevakeskuse hoone rekonstrueerimise projekt, 2017. aastal vahetati päevakeskuse hoonel aknad ja välisüksed.

Arengu takistused

1. Pikaajaliste töötute ja erivajadustega inimeste suur arv;
2. Sotsiaaleluruumide halb olukord;
3. Puudub üldhooldekodu Türi linnas.

3.8.2 Strateegilised eesmärgid 2030

1. Vallas on tagatud vajalike sotsiaalteenuste kättesaadavus;
2. Türi linnas on kaasaegne üldhooldekodu;
3. Psüühiliste erivajadustega inimeste toimiv hoolekandesüsteem;
4. Loodud võimalused puuetega inimestele ligipääsuks avalikesse asutustesse.

3.8.3 Eesmärgid ja tegevussuunad 2018-2022

1. Türi Päevakeskus tegutseb renoveeritud hoones ja pakub toetatud elamise ja igapäevaelu toetamise teenust;
2. Sotsiaaleluruumide arv on optimaalne ja ruumid vastavad kaasaegsetele tingimustele;
3. Erasektori initsiatiivil on Türi linna rajatud üldhooldekodu;

3.8.4 Tegevuskava

3.8 SOTSIAALHOOLEKANNE							
Valdkond(V) Eesmärk (E) Tegevuse (T)nr	Tegevus/investeering	Maksumus/aasta					Märkused
		2018	2019	2020	2021	2022	
V3.8 E4 T 1.	Sotsiaalteenuste arendamine	X	X	X	X	X	
V3.8 E2 T 2.	Sotsiaaleluruumide renoveerimine	30 000	X	X	X	X	
V3.8 E1 T3.	Türi Päevakeskuse hoone siseruumide renoveerimine	30 000					400 000
	3.8 KOKKU	60 000	0	0	0	0	

3.9 TERVISHOID

3.9.1 Hetkeolukord ja arengu takistused

Kavandamisel on uue Türi tervisekeskuse hoone ehitamine Türi valla 6 perearsti teenuse, eriarstiabi ning toetavate teenuste osutamiseks. Hoone valmimine on kavandatud 2019. aasta esimeses pooles.

Tervishoid

Esmatasandi arstiabi tagamiseks Türi valla elanikele toetab vald perearstide tegutsemist (Kabalas, Oisus, Kärus, Väätsal ja Türil). Väätsa perearst pakub teenust Väätsa alevikus. Uue perearstikeskuse valmides 2019. aastal Paides hakkab perearst tööle Paides ja Kärus perearst Türil.

Eriarstiabi

Eriarstiabi osutajaks on peamiselt AS Järvamaa Haigla, vallaeelarvest toetatakse eriarstiabi osutamist Türi linnas ning kaetakse vajadusel ka ravikindlustamata vallakodanike ravikulu.

Türi vald on AS Järvamaa Haigla suuraksionär ning soetab aastatel 2012-2022 vastavalt lepingule juurde AS Järvamaa Haigla aktsiaid.

Kiirabi

01. jaanuaril 2014 alustas Türi Tervisekeskuse ruumes tööd SA Tartu Kiirabibrigaad, millega paranes Türi valla elanike vältimatu abi kättesaadavus. Lähim ambulatoorse erakorralise meditsiiniabi osutaja on AS Järvamaa Haigla erakorralise meditsiini osakond asukohaga Paides.

Koduõendusteenus

Koduõendusteenust osutavad Türi valla piirkonnas Järvamaa Haigla AS koduõed. Vajadus teenuse järgi on suur. Kärus osutab koduõenduse teenust AS Kärus Hooldusravi Keskus

Koolitervishoiuteenus

OÜ Türi Tervisekeskuses töötab kolm kooliõde, kes osutavad koolitervishoiuteenust Türi ja Laupa Põhikoolis, Türi Ühisgümnaasiumis, Türi Toimetulekukoolis ja Järvamaa Kutsehariduskeskuses Säreveres. Tervishoiuteenust Kärus- ja Väätsa Põhikoolides pakuvad pereõed.

Hambaravi ja apteegivõrk

Türi linnas töötab kuus hambaravikabinetti ja kolm apteeki. Apteegiteenust osutatakse Väätsa alevikus ja Kärus alevikus.

Arengu takistused

1. Türi Tervisekeskuse hoone on amortiseerunud;
2. Elanikkonna tervise halvenemine;
3. Suur sõltuvusprobleemidega inimeste arv- puudub süsteemne ennetustegevus.

3.9.2 Strateegilised eesmärgid 2030

1. Elanikele on tagatud esmatasandi arstiabi ja eriarstiabi;
2. Tervislikud eluviisid on populaarsed. Hooldusravi teenus on abivajajatele kättesaadav;
3. Elanikkonna terviseedendus.

3.9.3 Eesmärgid ja tegevussuunad 2018-2022

1. Türi Tervisekeskus tegutseb uues hoones;
2. Terviseedenduspetsialisti (ennetusnõuniku) ametikoha loomine;
3. Liikumise ja tervisliku toitumise propageerimine;
4. Toimiv koostöö AS Järvamaa Haiglaga, SA Raplamaa Haiglaga ja Paide Perearstikeskusega.

3.9.4 Tegevuskava

3.9 TERVISHOID							Märkused
Valdkond(V)	Tegevus/investeering	Maksumus/aasta					
Eesmärk (E)		2018	2019	2020	2021	2022	
Tegevuse (T)nr							
V3.9 E1 T1.	Türi Tervisekeskusele uue hoone ehitamine	630 000	945 000				Kokku 2,7 MEEK, sh toetus 925 000
V3.9 E2,3 T2.	Türi valla terviseprofiili koostamine	X					
	3.9 KOKKU	630 000	945 000	0	0	0	

3.10 TURVALISUS

3.10.1 Hetkeolukord ja arengu takistused

Politsei, turvafirmad, naabrivalve ja Kaitseliit

Jätkuvalt tehakse koostööd politsei ja turvafirmadega. Turvafirmasid rakendatakse nii üldkasutatavatel objektidel turvalisuse tagamiseks kui ka tiheasustusaladel patrullimiseks. Riskipiirkondadesse on paigaldatud turvakaamerad ning nende kasutamist plaanitakse laiendada. Toetatakse naabrivalve arengut, elanikkonna teadlikkust ja eneseabi oskusi suurendavaid ning riskikäitumist vältivate ürituste korraldamist. Türi vald peab vajalikuks tõhustada igapäevast tegevust vallale seadusega pandud järelevalvefunktsioonide täitmisel. Vajadus on ööpäevaringse politseipatrulli järele Türi vallas. Türi linnas asub Kaitseliidu Järva Maleva staap ja Lõõlas kaitseliidu õppekeskus. Koostöö Kaitseliiduga toimub lastes isamaalisuse kasvatamises .

Päästeteenused

Türi vald jätkab koostööd Türi Vabatahtliku Tuletõrje Ühinguga ja MTÜ Kärü Tuletõrje Seltsiga ning toetab vabatahtlike tuletõrjekomandode tegevuse jätkamist. Toetatakse põhimõtet, mille alusel tuletõrjekomandode otsekulud katab riiklik päästeamet, püsikulud ja investeeringud kaetakse Türi valla eelarvest, liikmemaksudest ja muudest allikatest (projektid).

Türi valla ja MTÜ Türi Vabatahtlik Tuletõrje Ühing vahel sõlmitud lepingu alusel kasutab MTÜ tasuta Türi vallale kuuluvaid tuletõrje alarmsõidukeid (Scania LS110S, ZIL-130 ja GSZ 53-12) ning parkimiskohta garaažiboksis Kabala külas. Väätsa tuletõrjekomando kasutab tasuta Väätsa Agrole kuuluvaid garaažibokse ning komandole üle antud masinaid. Vara on antud kasutamiseks avalike ülesannete täitmiseks. MTÜ Kärü Tuletõrje Selts kasutab tasuta Kärü Pritsimajas asuvaid garaaže ja seltsile Kärü Vallavalitsuse ja Päästeameti poolt üle antud masinaid. MTÜ Türi Vabatahtliku Tuletõrje Ühingu ülesandeks on oma liikmete kaudu jõudude ning vahendite kaasamine tulekahjude ennetamiseks, elanikkonnale tuleohutuse alase selgitustöö tegemine ja vajadusel kutseliste päästetöötajate abistamine õnnetusjuhtumitel.

Avaliku korra tagamiseks on sõlmitud leping AS-iga G4S Lõuna-Eesti. Turvafirma on kohustatud tagama Türi vallale kuuluva vara ning muude objektide ööpäevaringse regulaarse ülevaatuses poolte vahel sõlmitud lepingus sätestatud tähtaegadel.

Suplushooajal on tagatud rannavalve Türi linnas Türi tehisejärve ääres. Rannavalve on kohustatud jälgima riigi ja Türi valla õigusaktide täitmist rannakülastajate ja suplejate poolt, vältimaks tegevusi, mis võivad põhjustada õnnetusi suplusakvatooriumil või selle kaldal ning rakendama vastavaid ettevaatusabinõusid õnnetuste ärahoidmiseks. Turvalisuse tagamiseks toetatakse abipolitseinike tegevust.

Arengu takistused

1. Puudub ööpäevane politseivalve;
2. Avaliku korra rikkumised ja vandaalitseemised.
3. Kärü pritsimaja garaažid vajavad rekonstrueerimist ja laiendamist, et mahutada kaasaegseid masinaid.

3.10.2 Strateegilised eesmärgid 2030

1. Koostöö politsei, kaitseliidu ja päästeteenistusega vallakodanike turvalisuse tagamisel;
2. Toetus naabrivalvele ja teisi turvalisuse tagamiseks loodud vabatahtlikele algatustele.

3.10.3 Eesmärgid ja tegevussuunad 2018-2022

1. Türi vallas toimib ööpäevaringne politseipatrull;
2. Videovalve arendamine;
3. Toimiv kriisireguleerimise kava ja koostöös jõustruktuuridega toimuvad kriisireguleerimise õppused;
4. Toimiv kriisikomisjon.

3.10.3 Tegevuskava

3.10 TURVALISUS							
Valdkond(V) Eesmärk (E) Tegevuse (T)nr	Tegevus/investeering	Maksumus/aasta					Märkused
		2018	2019	2020	2021	2022	
V3.1 E8 T1.	Käru Pritsimaja garaažide rek-ne						
V3.10 E3 T2.	Kriisireguleerimise õppuste korraldmine, elanike kaitse, kriiside korral inimete juhendamine, varustuskindluse suurendamine elektrikatkestuste ajal valla hoonetes	X	X	X	X	X	
	3.10 KOKKU	0	0	0	0	0	

3.11 JUHTIMINE

3.11.1 Hetkeolukord ja arengu takistused

2017. aastal volikogude ja vallavalitsuste liikmete arv

Näitaja/omavalitsus	Türi	Käru	Väätsa	Ühinenud omavalitsuses
Volikogu liikmete arv	23	7	11	23
Vallavalitsuse liikmete arv	5	5	4	6

Personal

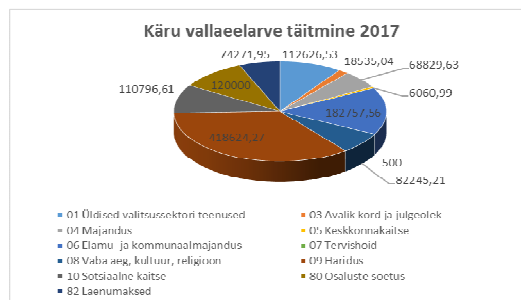
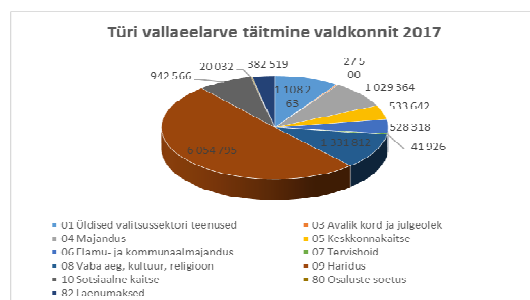
2017. aasta vallavalitsuste aasta keskmised töötajate arvud (31.12.2017)

Näitaja/omavalitsus	Türi	Käru	Väätsa
Vallavalitsuse töötajate arv	42,6	3,31	7,95
Valla konsolideeritud üksuse töötajate arv	378,2	20,42	71,76

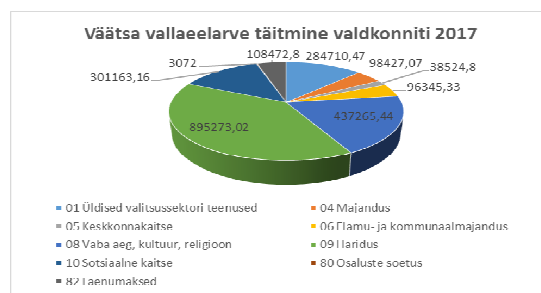
Eelarve

2017. aasta eelarve täitmine oli 14 042 720 eurot. 2018. aasta eelarve on 14 889 083 eurot.

Türi, Käru ja Väätsa valdade kulude jaotus valdkonniti koos investeeringutega 2017

Laenud ja investeerimistegevus

2017. aasta omavalitsuste laenude võtmine, tasumine ja investeeringud (eurot)

Näitaja/omavalitsus	Türi	Käru	Väätsa	KOKKU
Laenukohustuste võtmine	734 000	399 000	116 000	1 249 000
Laenude tasumine	376 000	74 272	473 000	923 272
Põhivara soetamine	1 139 000	261 378	257 000	1 657 378
sh. toetus	86 000	360 958	37 755	484 713

Osalus ettevõtetes ja asutustes

OÜ Türi Linnavara

Asutatud 21. märtsil 2000. Türi vald on ainuosanik. Osahingu põhitegevusala on hoonete ja Türi linna kaugküttevõrgu haldamine. Renoveeritud on Vabriku tänava katlamaja katel, vahetati katlamaja vanad torud ning paigaldati uus soojusisolatsioon ja Tehnika tänava katlamaja kaugküttevõrk ning Vabriku tänava katlamaja kaugküttestrassid. OÜ Türi Linnavara (100% Türi vallale kuuluv) omandis on mõlemad Türi linna katlamajad (Vabriku ja Tehnika tn katlamajad) kui ka soojatrassid terves linnas. OÜ Väätsa Soojus (ühendatav ühing) ühines OÜ-ga Türi Linnavara (ühendav ühing) 2017. aastal. OÜ Türi Linnavara jätkab Türi katlamajade ja soojatrasside valdamist ning Väätsa alevikus tsentraalse soojusenergia ning tsentraalsed vee- ja kanalisatsiooniteenuse pakkumist.

AS Järvamaa Haigla

Asutatud 13.juunil 1997. aastal. AS Järvamaa haigla on üldhaigla. Osutatakse erinevaid ambulatoorseid, statsionaarseid eriarstiabi, õendusabi ja rehabilitatsiooniteenuseid. Türi vald omab 27,328 % aktsiatest, lisaks endise Väätsa valla aktsiad. 2019. aastal valmib haigla juures uus tervisekeskus kus on töökoht ka Väätsa perearstile.

SA Rapla Maakonna Haigla

Türi vald osaleb haigla majanduskulude katmisel, vastavalt valla elanike külastamise arvule. Raplamaa Omavalitsuste Liidu kaudu on Türi vald Käru valla õigusjärglasena sihtasutuse asutaja.

OÜ Käru Varahaldus

Endise Käru valla õigusjärglasena on asutus Türi valla 100% osalusega äriühing. Registreeritud äriregistris 06. märtsil 2015. Ettevõtte korraldab heitveekäitlust, veemajandust, kalmistu haldamist, haljastuse hooldamist, õpilastransporti ning koolihoone ja vallamaja koristamist.

Käru Hooldusravi Keskus AS

Aktsiate ainuomanik on endise Käru valla õigusjärglasena Türi vald. Asutatud 04. augustil 2009. Keskus pakub klientidele ööpäevarinset hooldusteenust, intervallhooldust ja päevahoiuteenust. 2016. aastal osutati teenust 68 inimesele.

Türi Arengu Sihtasutus

Türi Vallavolikogu poolt asutatud Türi Arengu Sihtasutuse (TASA) tegevuse üldiseks eesmärgiks on Türi valla kogukonna identiteedi hoidmine ja arendamine ning Türi valla mainekujunduslike projektide elluviimine ja selliseid eesmärke teenivates projektides ning ettevõtmistes koostööpartnerina osalemine. TASA prioriteetsed tegevused on Türi Rahvalehe väljaandmine ja „Türi Öunafestivali“ ning „Kevadfestivali“ korraldamisele kaasaaitamine.

AS Väätsa Prügila

Asutati 22. mail 2000. aastal. Ettevõtte tegevusaladeks on taaskasutatavate jäätmete vastuvõtt, kogumine, sorteerimine, pakendamine ja ümbertöötlemine; ohtlike jäätmete kogumine, inertsete jäätmete vastuvõtt ja käitlemine ja jäätmejaamade haldamine. Türi vald omab 36,125% ettevõtte aktsiatest, lisaks endise Väätsa valla aktsiad.

SA Kesk-Eesti õppe- ja kompetentsuskeskus

SA Kesk-Eesti õppe- ja kompetentsuskeskus asutati Türi Vallavolikogu poolt eesmärgiga kasutada sihtasutuse vara Türi valla ja Kesk-Eesti konkurentsivõime, kompetentsuse ja õppe arendamiseks.

MTÜ Järvamaa Ühistranspordikeskus

MTÜ Järvamaa Ühistranspordi Keskuse asutajateks olid riik Järva Maavalitsuse esinduses ja 16 Järvamaa omavalitsust. MTÜ Järvamaa Ühistranspordi Keskuse ülesandeks on Järvamaa maakonnaliinidel ühistranspordi korraldamine. 2018 on riigi esindaja Maanteeamet ja 3 Järvamaaomavalitsust.

Mittetulundusühingu eesmärgiks on tagada elanikele soodsamad ja majanduslikult tõhusamad ühistransporditeenused, mille aluseks on ühtne liinivõrk, kooskõlastatud sõiduplaanid ning ühtne piletisüsteem. Keskus koos maavalitsuse ja omavalitsuse üksustega suunab ja koordineerib ühistranspordi arengut Järvamaal ning töötab välja ja viib ellu asjaomaseid arengukavasid, otsides selleks ühiselt rahalisi vahendeid.

Koostöö ja osalemine organisatsioonides

Türi vald osaleb esindatuse ja valla huvide kaitsmiseks järgnevates koostööorganisatsioonides:

MTÜ Järvamaa Omavalitsuste Liit, MTÜ Eesti Linnade Liit, MTÜ Lõuna-Järvamaa Koostöökogu, MTÜ Eesti Mõisakoolide Ühendus, MTÜ Eesti Muusikakoolide Liit, MTÜ Eesti Ringhäälingumuseum, MTÜ Kesk-Eesti Jäätmehoolduskeskus, MTÜ Türi Avatud Noortekeskus, MTÜ Eesti Avatud Noortekeskuste Ühendus, MTÜ Kesk-Eesti Jäätmehoolduskeskus, MTÜ Lõuna-Järva Koostöökogu, MTÜ Paide-Türi Rahvajooks, MTÜ Eesti Eriolümpia ja MTÜ Eesti Puhkpillimuusika Ühing.

Käru vald osales valla esindatuse ja huvide kaitseks järgmistes koostööorganisatsioonides: Raplamaa Omavalitsuste Liit, MTÜ Raplamaa Partnerluskogu, SA Raplamaa Omavalitsuste Arengufond ja MTÜ Kesk-Eesti Jäätmehoolduskeskus.

Väätsa vald osales valla esindatuse ja huvide kaitseks järgmistes koostööorganisatsioonides: Järvamaa Omavalitsuste Liit, MTÜ Lõuna-Järvamaa Koostöökogu, MTÜ Eesti Mõisakoolide Ühendus, MTÜ Järvamaa Ühistranspordikeskus, MTÜ Kesk-Eesti Jäätmehoolduskeskus, MTÜ Südamaa Vabavalid ja aktsionärina AS Väätsa Prügilas ning AS Järvamaa Haiglas.

Järvamaa Arengulepe

Esimene Järvamaa Arengulepe 2007-2013 sõlmiti 18.augustil 2006. aastal 61 osapoole vahel: Järva Maavalitsus, Järvamaa Omavalitsuste Liit, 12 Järvamaa kohalikku omavalitsust ning 47 ettevõtet ja asutust. Iga aasta on leppele lisandunud uusi partnereid, 2017. aastal oli arenguleppel

72 erinevat osapoolt. Järvamaa arenguleppe eesmärkideks on: parandada Järvamaa elukeskkonda ja inimeste heaolu ning turvalisust; suurendada elanike tööhõivet ja sissetulekuid ning maakonna tuntust; muuta maakond atraktiivseks külastajatele, investoritele ja spetsialistidele. Järvamaa Arengulepe 2014-2020 on jätkuks eelmisele arenguleppele.

Rahvusvaheline koostöö

Rahvusvahelises koostöös ja projektides osalemine tugevdab valla konkurentsivõimet ning aitab kaasa Türi tutvustamisele Euroopas kui ka laiemalt

2005. a ühinenud omavalitsuste õigusjärglasena olid Türi vallal lepingulised sõprussuhted järgmiste rahvusvaheliste organisatsioonide ja välisriikide omavalitsusüksustega:

Frogn kommun- Drøbak (Norra)- leping sõlmiti 21.09.1991 Türi linnaga;

Karkkila linn (Soome)- leping sõlmiti 20.03.1992 Türi linnaga;

Åmåli linn (Rootsi)- leping sõlmiti 31.03.1993 Türi linnaga;

Euroopa Liidu väikelinnade ühendus Douzelage- Türi linn astus liikmeks 13.05.2004;

Prienai (Leedu)- leping sõlmiti 9.07.2004 Türi linnaga;

Sõprusomavalitsustega kohtutakse peamiselt erinevate sündmuste raames ning ühisprojektide ettevalmistamisel ja elluviimisel. Türi vald lööb aktiivselt kaasa Euroopa väikelinnade ühenduses Douzelage ja Euroopa noorsootöö koostöövõrgustikus Innovation Circle. Väga aktiivsed on nii noorsoovahetustes, koostöös sõpruskoolidega kui erinevates noorteprojektides valla koolid, Türi Muusikakool ja erinevad kollektiivid osalevad paljudel konkurssidel, festivalidel üle Euroopa ning võõrustavad ka ise külalisi paljudest riikidest. Endistel Käru ja Väätsa valdadel ametlikke sõprusvaldasid ei olnud.

Ajaleht

Türi Rahvalehte annab välja Türi Arengu Sihtasutus (TASA).

Türi Rahvaleht viiakse tasuta valla kõikidesse postkastidesse üks kord kuus, iga kuu esimesel reedel. Leht on värviline ja 12- leheküljeline. Samaaegselt uueneva Türi Rahvalehe väljaandmisega arendab TASA koostöös Türi vallaga nn online-uudistelehte valla veebilehel ja perioodika eksponeerimise keskkonnas www.issuu.com/tyrirahvaleht, kus on võimalik lugeda nii ametlikke teadaandeid kui kõiki Türi valla uudiseid.

Arengu takistused

1. Elanike arvu sh maksumaksjate arvu vähenemine ja rahvastiku vananemine;
2. Kolmanda sektori suur sõltuvus avalikest toetustest;
3. Kvaliteetsete avalike teenuste pakkumine nõuab suurenevaid tegevuskulusid ja investeringuid.

3.11.2 Strateegilised eesmärgid 2030

1. Optimaalne valla juhtimise struktuur ja toimimine;
2. Avalikkuse pidev informeerimine ja kaasamine juhtimisprotsesside parandamiseks;
3. Aktiivne koostöö ja suhtlus vallasiseselt, maakondlikul, riiklikul ja rahvusvahelisel tasemel;
4. Mitmekesised e-teenuste kasutamise võimalused, lihtne asjaajamine vallakodanikele, ettevõtjatele ja teistele huvigruppidele;
5. Ettevõtjad, kodanike ühendused ja külavanemad täidavad olulist rolli valla elu edendamisel;
6. Valla maine on positiivne.

3.11.3 Eesmärgid ja tegevussuunad 2018 - 2022

1. Kasutatakse enam e- teenuseid, valla veebileht on mitmekeelne;
2. Toimiv valla töötajate motivatsioonisüsteem;
3. Toimib säästlik ja otstarbekas ressurside kasutamine, suudetakse teha vajalikke investeeringuid;
4. Optimaalne hallatavate asutuste struktuur ja toimimine;
5. Ettevõtjad ja kodanikeühendused on kaasatud valla juhtimises ja arengu kavandamises.

3.11.4 Tegevuskava

3.11 JUHTIMINE							
Valdkond(V) Eesmärk (E) Tegevuse(I) nr	Tegevus/investeering	Maksumus/aasta					Märkused
		2018	2019	2020	2021	2022	
V3.11 E2 T1.	Valla töötajate motivatsioonisüsteemi väljatöötamine ja rakendamine	X					
V3.11 E5 T2.	Kaasava eelarve rakendamine vallaeelarve koostamisel	25 000	25 000	25 000	25 000	25 000	
V3.11 E5 T3.	Ettevõtjate ja kodanikeühenduste kaasamine valla juhtimisse ja arengu kavandamisse	X	X	X	X	X	
	3.11 KOKKU	25 000	25 000	25 000	25 000	25 000	

Tegevuskava koond

Nr	Valdkond	2018	2019	2020	2021	2022	Maksum. KOKKU 2018-2022
3.1	ELUKESKKOND	1 045 000	635 000	35 000	25 000	175 000	1 915 000
3.2	ETTEVÕTLUSKESKKOND	0	0	0	0	0	0
3.3	HARIDUS	736 000	965 000	900 000	0	0	2 601 000
3.4	NOORSOOTÕ	30 000	0	0	0	0	30 000
3.5	KULTUUR	30 000	270 000	0	0	0	300 000
3.6	SPORT	250 000	2 000 000	0	30 000	1 400 000	3 680 000
3.7	SELTSITEGEVUS	0	0	0	0	0	0
3.8	SOTSIAALHOOLEKANNE	60 000	0	0	0	0	60 000
3.9	TERVISHOID	630 000	945 000	0	0	0	1 575 000
3.10	TURVALISUS	0	0	0	0	0	0
3.11	JUHTIMINE	25 000	25 000	25 000	25 000	25 000	125 000
	KOKKU 3.1-3.11	2 806 000	4 840 000	960 000	80 000	1 600 000	10 286 000